

OTDK dolgozat

**Környezetvédelem és polgári jog, avagy polgári
jogi eszközök a környezet megóvásáért**

Jelige: Special

2014

Lezárás dátuma: 2014. december 1.

„Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being, and he bears a solemn responsibility to protect and improve the environment for present and future generations.”

„Az embernek alapvető joga van a szabadsághoz, egyenlőséghez és a megfelelő életfeltételekhez egy olyan minőségű környezetben, amely emberhez méltó és egészséges életre ad lehetőséget, ugyanakkor pedig ünnepélyes kötelezettsége, hogy e környezetet a jelen és a jövő nemzedékek számára megóvja és javítsa.”

/Nyilatkozat az emberi környezetről, 1. számú alapelv, Stockholmi Konferencia, 1972/

Tartalomjegyzék

1. ELŐSZÓ.....	6
2. BEVEZETÉS.....	7
2.1. Fogalommeghatározás	8
2.2. Környezetvédelem történeti fejlődése	8
2.2.1. A nemzetközi környezetvédelem kialakulása	8
2.2.2. A hazai környezetvédelem kialakulása	10
2.3. A környezetjog és a polgári jog közös vonásai	11
3. KÖRNYEZETVÉDELEM AZ EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁS TÜKRÉBEN.....	12
3.1. A környezetvédelem alkotmányos alapjai az Európai Unió Szerződéseinek tükrében. 12	
3.1.1. A Római Szerződéstől a Lisszaboni Szerződés elfogadásáig	12
3.1.2. A Lisszaboni Szerződés	13
3.2. Az akcióprogramok	15
3.3. A környezeti károkért való felelősség az Európai Unióban	15
3.3.1. 2004/35/EK irányelv a környezeti felelősségről.....	17
4. A KÖRNYEZETVÉDELMI SZABÁLYOK MEGJELENÉSE A MAGYAR JOGFORRÁSI HIERARCHIA RENDSZERÉBEN	20
4.1. Környezetvédelem az Alaptörvény és az Alkotmánybírósági határozatok tükrében	20
4.2. A további jogforrások	21
5. FELELŐSSÉGGEL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK A KÖRNYEZETET ÉRT KÁROK ESETÉN	22
5.1. A hatályos Ptk. felelősségi rendszere	22
5.1.1. Az általános felelősségi szabályok.....	22
5.1.2. A speciális felelősségi alakzatok.....	24
5.2. Bizonyítási nehézségek a környezetet veszélyeztető magatartások esetén	25
5.3. A felelősség kérdésének megítélése az ítélkezési gyakorlaton keresztül	28
5.3.1. A thórium tartalmú gázharisnya esete.....	28

5.3.2. A vörösiszap-katasztrófa bírósági megítélése.....	28
6. TOVÁBBI POLGÁRI JOGI ESZKÖZÖK A KÖRNYEZET VÉDELME NEK ÉRDEKÉBEN.....	31
6.1. A személyek jogi védelme.....	31
6.1.2. A Fővárosi Ítéltábla ítélkezési gyakorlata.....	33
6.2. Szomszédjog és birtokvédelem	33
6.2.1. Szomszédjog	33
6.2.2. Birtokvédelem.....	34
6.3. A szomszédjog és a birtokvédelem megjelenése a bírósági joggyakorlatban	36
6.3.1. Az építkezéssel járó zavaró hatások megítélése	36
6.3.2. A „benapozottság” csökkenése, mint kártérítési jogalap	37
6.3.3. A hatósági engedély sem mentesít – a jogellenesség megítélése.....	38
6.3.4. A Fővárosi Ítéltábla és a Debreceni Ítéltábla joggyakorlata	39
7. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK.....	40
8. ZÁRSZÓ.....	42
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	43
JOGFORRÁSOK.....	45
EGYÉB JOGFORRÁSOK.....	45

1. ELŐSZÓ

A dolgozatom célja a környezetvédelem és a polgári jog kapcsolatának részletes bemutatása - különös tekintettel az egyes polgári jogi eszközök igénybevételének lehetséges alakzataira -, valamint ezen alapvetéseim megtétele után, a gyakorlat számára hasznosítható következtetések levonása illetve javaslatok megtétele.

Mindazonáltal ahhoz, hogy ezen megállapításokat és következtetéseket meg tudjam tenni, szükségszerű, hogy kiindulópontként a környezetvédelem fogalmi meghatározását, kialakulását és fejlődését áttekintsük.

Habár az egyes országok hazai szabályozásában már korábban megjelentek környezetvédelmi előírások, melyek egyértelmű előfeltételei voltak a későbbi, nemzetközi szinten való szabályozásnak, az alapokat, az irányadó mintákat egy nemzetközi fórum összehívásával sikerült lerakni. A nemzetközi szervezetek, fórumok irányadó normái nagymértékben befolyásolják az egyes szuverén államok környezetvédelmi politikáját. Ezért mielőtt kitérnék a hazai szabályozás jellemzőire, tekintettel Magyarország Európai Unió tagságára, megvizsgálom az uniós környezetvédelmi politikát, és a tagállamokra kötelező irányelveket, rendeleteket.

Amikor a polgári jog és a környezetvédelem kapcsolatáról beszélünk, mindenekelőtt a felelősséggel kapcsolatos kérdéskörök kerülnek előtérbe. Nem véletlenül, hiszen nemzetközi tendencia, hogy felelősségi eszközökkel próbálnak reagálni a környezetkárosító magatartásokra, illetve ezek megelőzésére. Ennek tükrében elsőként az általános polgári jogi felelősség szabályait ismertetem, majd ezek után a környezetvédelemre fókuszálva, kitérek az ezzel kapcsolatos speciális felelősségi kérdésekre is. Ehhez a szálhoz kapcsolódva külön elemzem a felelősség egyes elemeit a környezetkárosító magatartások tükrében.

A felelősségi eszközökön túl bemutatom a környezet megóvása érdekében alkalmazható további polgári jogi eszközöket is. Ennek során azt kutatom, hogy a polgári jogi eszközöknek mennyiben van létjogosultságuk a közigazgatás eszközei mellett. Ennek keretében a bírói gyakorlaton keresztül vizsgálom meg a birtokvédelem, a szomszédjog és a személyhez fűződő jogok egyes szabályait és az ezekkel párhuzamban felmerülő kérdéseket.

Összességében a jelen dolgozat megírásával célom, hogy a közigazgatás prioritása mellett, felhívjam a figyelmet a szintén hatékonyan alkalmazható polgári jogi eszközökre is.

2. BEVEZETÉS

„Az ember kultúrájának anyagát kezdettől fogva a természet ősforrásaiból merítette, mintáit az örök természet nagyszerű formáiról vette. Mégis az emberi kultúra többé-kevésbé mindenütt és hosszú időközön át a természeti alkotások pusztulása nyomán keletkezett.”¹

Jelenkori társadalmunkat gyakorta illetik a *fogyasztói* jelzővel, anélkül azonban, hogy annak egyezményes definícióját meghatároznák.² Mégis mindenki számára világos, hogy az emberek minden áron való és túlzó mértékű fogyasztására kívánnak utalni vele, ahol a fogyasztás, mint életcél (társadalmilag is) elfogadott.

Ma már nem a valós szükségletek kielégítése, hanem az egyes egyének mohóságának és fogyasztás iránti igényének a kielégítése a cél. Az ilyen társadalmakban a fogyasztás iránti igény kielégíthetetlen, nem létezik elegendő fogyasztás, amelyből következik, hogy minél többet és többet kíván fogyasztani az egyén. Ez a kielégíthetetlen és vég nélküli fogyasztás azonban nem áll arányban a világ véges számú erőforrásaival. Ezt a kettőséget legtömörebben Gandhi fogalmazta meg: *„A világ erőforrásai elegendőek ahhoz, hogy kielégítsék mindenki szükségleteit, de nem elegendőek ahhoz, hogy kielégítsék mindenki mohóságát.”*

Ennek a mérhetetlen fogyasztásnak környezetünk látja leginkább kárát. Gomba módra szaporodnak a gyárak, melyek tevékenysége vitathatatlanul környezetkárosító hatású, nem beszélve az általuk „termelt” veszélyes hulladékokról. Egyre több és több ember használ gépjárművet tömegközlekedési eszköz helyett, így ma már az is előfordulhat, hogy bizonyos államokban szmogriadót kell elrendelni a túlzott mértékű gépjármű használat miatt. Egyre gyakoribb, hogy olyan üzemeket létesítenek melyek működése kockázatos, ilyenkor könnyen bekövetkezhet természeti katasztrófa.³ Naponta olvashatunk ilyen katasztrófákról, amelyek még inkább ráirányítják a figyelmünket a környezetvédelem fontosságára.

Tovább lehetne sorolni a környezetkárosító tevékenységeket, hisz ezen tevékenységek köre felleltározhatatlan, azonban valami mindegyikben közös, mégpedig, hogy mindegyik a túlzó mértékű fogyasztás iránt való igény kielégítését célozza meg, megpróbál a lehető leggyorsabban és legrövidebb idő alatt reagálni a fogyasztók oldalán felmerült igényekre. Úgy teljes a kép, ha megemlítjük, hogy a fogyasztás iránti túlzó igényt a termelő is generálja az újabb és újabb termékek előállításával és szolgáltatások nyújtásával. Ezzel egy olyan hamis

¹ KAÁN KÁROLY: Természetvédelem és a természeti emlékek, in *Napkelet*, 1932/6. szám, 438. o.

² SIMÁNYI LÉNA: Bevezetés a fogyasztói társadalom elméletébe, in *Replika*, 2005/51-52. szám, 165. o.

³ Lásd bővebben: *Ajkai vörösiszap-katasztrófa*, 2010.

érzetet kelt az emberekben, hogy szüksége van az adott dologra. Erre épül a mai modern társadalom, vagyis mesterségesen létrehozott igényekre.

Ezért is kell felelősségteljesen bánni erőforrásainkkal, hiszen ahogy korábban is említettem, amíg a fogyasztás iránti igény kimeríthetetlen, addig természeti erőforrásaink korlátozott számban állnak rendelkezésünkre. Fel kell ismernünk, hogy ez a semmivel nem törődő magatartás létünket éppúgy veszélyezteti, mint környezetünket.

2.1. Fogalommeghatározás

Az 1972-ben megrendezett Stockholmi Konferenciának köszönhetően a környezetvédelem fogalma egyre inkább beivódott a köztudatba, előszeretettel kezdték el használni különböző médiaorgánumok, és idővel a mindennapi beszéd része lett. Mivel azonban egy viszonylag új keletű fogalomról beszélünk, így gyakran megesik, hogy nem a megfelelő értelemben és jelentésben használják. Ezért is tartom fontosnak, hogy elhatároljuk a környezetvédelmet a természetvédelemtől, melyet gyakorta –helytelenül- váltófogalmaként használnak.

A környezetvédelem fogalmának meghatározásakor le kell szögeznünk, hogy annak definícióját az egyes szerzők a legáltalánosabbtól a legváltozatosabbig fogalmazták meg, így nem találunk egy mindenki számára elfogadott, közös definíciót. A következőkben Rakonczay Zoltán környezetvédelem fogalmát ismertetem.

*Környezetvédelem alatt azt a tevékenységet, magatartásformát, viselkedésmódot értjük, amellyel természetes és mesterséges úton kialakított környezetünket védjük (kizárólag) az ember által okozott káros hatásokkal szemben.*⁴

A természetvédelem sokkal tágabb kört fog át, mint a környezetvédelem. Míg a környezetvédelem kifejezetten az emberi környezetet védi, addig a természetvédelem a természet élő és élettelen - tudományos és kulturális szempontból kiemelkedő jelentőségű - természeti értékeit helyezi oltalom alá és törekszik hosszú távú fenntartásukra.⁵

2.2. Környezetvédelem történeti fejlődése

2.2.1. A nemzetközi környezetvédelem kialakulása

Az emberiség már évszázadok óta fontos feladatának tartja környezete védelmét.⁶ Az első környezetvédelmi szabályozást - mint oly sok mindent - az ókori Rómában találhatjuk meg. A

⁴ RAKONCZAY ZOLTÁN: *Környezetvédelem*, 2004, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 20. o.

⁵ KOVÁCS MÁTYÁS: Környezetvédelem és természetvédelem kapcsolata. A természetvédelem bioetikai vonatkozásai, in *Magyar Bioetikai Szemle*, 2010/3-4. szám, 115. o.

⁶ LÁNG ISTVÁN: *Környezetvédelem – fenntartható fejlődés*, Mindentudás Egyeteme programsorozat.

XII táblás törvényekben szereplő *actio de arboribus* a fát volt hivatott védeni, ám nem, mint természeti értéket, hanem sokkal inkább, mint a magántulajdon tárgyát.⁷

Az első ipari forradalomnak köszönhetően az emberiség addig soha nem látott fejlődésen ment keresztül. A gőzgép feltalálásával és a széntüzelésű kazánok elterjedésével könnyebbé váltak az emberek mindennapjai. Használatuk azonban azt eredményezte, hogy kén-tartalmú füst lepte el a városok levegőjét, csökkent a napfényes órák száma és hatalmas mennyiségű szennyvíz került a városokon átfolyó folyókba.⁸ Az iparilag fejlettebb országokban így már szükségképpen megjelentek a környezet védelmének egyes részterületei.⁹ Az első környezetvédelmi törvények sem véletlenül Angliában születtek.¹⁰

A II. világháború mérhetetlen pusztítását követően a gazdaság felélénkült, megnőtt az ipari termelés, a mezőgazdasági termelés is kiszélesedett és a népesség száma is növekvő tendenciát mutatott. Ez azonban magával hozta a természeti erőforrások fokozott kiaknázását, és hozzájárultak a környezetszennyezés fokozatos növekedéséhez. Felismerték, hogy ezen környezeti hatások nem állnak meg az egyes országok határainál, hanem túlnyúlnak azokon, és más államokat is veszélyeztetnek.¹¹ E felismerésnek is köszönhetően, egyre gyakrabban kötöttek környezetvédelmi egyezmények az államok között.

Az 1960-70-es évekre vált ismertté széles körben a környezet globális válsága. A figyelemfelkeltésben nagy szerepet játszott Rachel Carson amerikai újságíró *Néma tavasz* című műve, valamint az 1968-ban alapított Római Klub *A növekedés határai* című jelentése. A *Néma tavasz* című mű a természetben felhasznált kémiai anyagok kedvezőtlen biológiai hatására hívta fel a figyelmet.¹² A Római Klub jelentésében élesen bírálta a környezeti szempontokat figyelmen kívül hagyó gazdasági növekedést.¹³

A nemzetközi szintű egyezmények és az államok közti megállapodások mellett szükség volt egy olyan nemzetközi fórumra, amely meghatározza az irányadó elveket és a szükséges

⁷ JULESZ MÁTÉ: *A környezetvédelem polgári jogi vonatkozásai* PhD-értekezés, 2007. március, Pécs, 8. o.

⁸ KUTI ISTVÁN: *A környezetvédelem alapjai előadássorozat*, A környezeti nevelés története I. előadás.

⁹ BÁNDI GYULA: *Környezetvédelmi kézikönyv*, 2000, KJK-KERSZÖV, Budapest, 15-16. o.

¹⁰ BRAGYÓVA ANDRÁS: A környezetvédelem nemzetközi jogi kérdései, különös tekintettel az ENSZ és intézményei tevékenységére, in TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ (szerk.): *Környezetvédelem és a jog*, 1981, Akadémiai Kiadó, Budapest, 72. o.

¹¹ GELLÉRTHEGYI ISTVÁN: A környezetvédelem nemzetközi szabályozásának fejlődése, in *Pro Publico Bono Online*, url cím:

http://www.propublicobono.hu/pdf/GELL%C3%89RTHEGYI%20ISTV%C3%81N%20A_k%C3%B6rnyezetv%C3%A9delem%20...%201.pdf, 2014.09.13., 1.o.

¹² CARSON, RACHEL: *Silent Spring*, 1962, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, url cím: https://ia600704.us.archive.org/10/items/fp_Silent_Spring-Rachel_Carson-1962/Silent_Spring-Rachel_Carson-1962.pdf, 2014. 09. 13.

¹³ MEADOWS, DONELLA H. et al: *The Limits to Growth*, 1972, Universe Book, New York.

lépéseket. Ezt a szerepet töltötte és tölti be ma is az ENSZ, amelynek égisze alatt került megrendezésre számos környezetvédelmi konferencia.

Az első, és talán legjelentősebb az 1972-es Stockholmi Konferencia *Az emberi környezetről*. A konferencia sikereként könyvelhető el, hogy elfogadásra került az *Emberi Környezetről szóló nyilatkozat*, amelyben 26 irányadó alapelvet fektettek le, valamint javaslatok születtek különböző akcióprogramok kidolgozására. A javaslatok hatására az ENSZ közgyűlése egy speciális szervet hozott létre a környezet állapotának ellenőrzésére, az ENSZ Környezetvédelmi Programot (UNEP).¹⁴ Sajnálatos módon Magyarország nem vett (nem vehetett) részt a konferencián.

Sorsdöntő lépésnek bizonyult tehát a Stockholmi Konferencia megszervezése, ugyanis innentől számíthatjuk a mai értelemben vett szervezett, intézményes, összehangolt és nemzetközi méretű környezetvédelem alapköveinek letételét. Húsz évvel később a Rióban megrendezett *Környezet és Fejlődés Világértekezlet* egy alapvetően megváltozott szemléletű környezetvédelmet tükrözött, ahol a cél már a *fenntartható fejlődés* volt. A 2002. évi johannesburgi *Fenntartható Fejlődési Világkonferencia* szintén a fenntartható fejlődést állította a középpontba.

2.2.2. A hazai környezetvédelem kialakulása

Magyarországon az első környezetvédelmi jellegű szabályok az erdők megóvását voltak hivatottak védeni. II. Lipót császár 1790. évi dekrétumának 52. cikke „De sylvarum devastatione praecavenda” az erdők pusztításának megakadályozását, míg I. Ferenc 1807. évi dekrétumának 24. cikke „De conservatione sylvarum” az erdők fenntartását szabályozta.¹⁵

A reformkor alatt kerültek szabályozásra – köszönhetően Széchenyi István kezdeményezésének – a vizekkel kapcsolatos egyes kérdések, így került megalkotásra az 1840. évi X. törvénycikk a vizekről és csatornáról.

Az iparosodás időszakában további környezetvédelmi jellegű szabályok születtek, ekkor került megalkotásra többek közt az ipartörvény, a közegészségügy rendezéséről szóló törvény, a vadásatról szóló törvény, a halászatról szóló törvény valamint a vízjogról szóló törvény is.

A háborús időszakok elterelték a figyelmet a környezet megóvásának kérdéseiről, így jelentősebb szabályozást csak a II. világháborút követően találunk. Az 1972-es Stockholmi Konferencián Magyarország ugyan nem vett részt, ám az ott elfogadott ajánlásokhoz csatla-

¹⁴ MAJTÉNYI BALÁZS: *A környezet nemzetközi jogi védelme*, 2012, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 54. o.

¹⁵ SPRÉM ISTVÁN: A környezetvédelmi jogalkotás történeti fejlődése és eredményei Magyarországon, in TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ (szerk.): *Környezetvédelem és a jog*, 1981, Akadémiai Kiadó, Budapest, 240. o.

kozott. Ezt jól mutatja, hogy a Konferencia után 2 évvel létrehozta az Országos Környezetvédelmi Tanácsot, amely a kormány tanácsadó és összehangoló szerve lett.¹⁶ Nem késlelkedett sokáig egy új környezetvédelmi törvény megalkotásával sem az országgyűlés, így 1976-ban megalkotta az *emberi környezet védelméről* szóló törvényt, amelyet nem sokkal később követte a *környezet védelmének általános szabályairól* szóló 1995-ben megalkotott második környezetvédelmi törvény, ami a mai napig hatályban van.

2.3. A környezetjog és a polgári jog közös vonásai

A környezetjog és a polgári jog alapelvei között számos kapcsolódási pontot találhatunk, köszönhetően annak, hogy a környezetjog, mint önálló jogág megalakulásakor nagymértékben támaszkodott civilisztikai alapokra.

Az *együttműködés elvét* rögzíti hatályos környezetvédelmi törvényünk,¹⁷ amelynek során az államok egymás közti, a magánszemélyek egymás közti valamint az állami szervek és a magánszemélyek viszonyaiban együttműködési kötelezettséget ír elő. Éppúgy alapelvei közé tartozik az együttműködés elve a polgári jognak is, habár *expressis verbis* az új Ptk.-ban nem találhatjuk. A *jóhiszeműség és tisztesség elve* köti mind a környezetjog alanyait, mind a polgári jog alanyait egyaránt. *Tájékoztatási kötelezettség* terheli a polgári jogban a szerződő feleket, csakúgy, mint a környezetjogban a közfeladatot ellátó szerveket mindenki irányában. A tájékoztatási kötelezettség alapján mindenkinek joga van ahhoz, hogy a környezettel kapcsolatos információkhoz hozzájusson.¹⁸ Mind a környezetjogban, mind a polgári jogban megtalálható az *objektív felelősség* a felelősség tekintetében. Végezetül itt is ott is megtalálhatjuk a *joggal való visszaélés* tilalmát.

¹⁶ RAKONCZAY: i. m. 26. o.

¹⁷ A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban Kvt.), 10-11. §§.

¹⁸ FODOR LÁSZLÓ: *Környezetjog*, 2002, Bíbor Kiadó, Miskolc, 46. o.

3. KÖRNYEZETVÉDELEM AZ EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁS TÜKRÉBEN

A környezetvédelemről ma már nem lehet úgy beszélni, mint az egyes nemzetállamok feladat- és hatáskörébe tartozó probléma megoldásáról, ugyanis egymagukban már kevesek ahhoz, hogy felvegyék a harcot a környezetszennyezés elleni küzdelemben. A környezetszennyezés és a környezetkárosító magatartások hatása globális méretűvé vált, nem állnak meg az egyes országok határainál, hanem átnyúlnak azokon, és más országokat is veszélyeztetnek.¹⁹

Egyre inkább utat tört magának az a szemlélet, amely szerint a környezetvédelemnek új-fajta megközelítésre van szüksége. Nem elég már „csak” állami szinten rendezni a problémákat, hanem nemzetközi szinten kell együttműködni és fellépni a környezetkárosító magatartások ellen. Ezt figyelembe véve kiemelkedő szerep hárul az egyes államok összefogására, melynek egyik hatékony képviselője az Európai Unió.

Az Európai Unió méltán lehet büszke számos, a környezetvédelem területén elért eredményeire, így a környezetvédelmi politika alapelveinek meghatározására, a cselekvési programok életre hívására, továbbá az alapvető jelentőségű szabályok megalkotására is.

3.1. A környezetvédelem alkotmányos alapjai az Európai Unió Szerződéseinek tükrében

E fejezetben a Közösségi környezetvédelem jogi, illetve alkotmányos alapjait tekintem át. Ennek keretében megvizsgálom az alapító szerződésekben és azok módosításaiban foglalt legfontosabb jogszabályhelyeket, amelyek meghatározóak voltak a Közösség környezeti politikájának a fejlődésében. A fejlődési síkon előrehaladva konstatálhatjuk, hogy miként vált egyre biztosabbá és a tagországokra nézve egyre jobban kötelező erejűvé a szabályozás.

3.1.1. A Római Szerződéstől a Lisszaboni Szerződés elfogadásáig

Az 1957-es Római Szerződés nem tartalmazott környezetvédelemre vagy környezeti politikára vonatkozó szabályokat, ezért kijelenthetjük, hogy hiányoztak az alkotmányos alapok e téren. Ennek ellenére megállapítható a Közösség környezeti politikájának fejlődése. Alkotmányos alapok híján, a Szerződés 2. cikkében foglaltakra kezdtek el hivatkozni, mint a környezeti szabályozás alapjára.²⁰ Ezt nevezzük az ún. benne foglalt hatáskör elvének. Ez annyit tesz, hogy „egy adott hatáskörben benne foglaltatnak mindazon további hatáskörök is, ame-

¹⁹ GELLÉRTHEGYI ISTVÁN: Az Európai Unió környezetvédelmi szabályozása fejlődésének hatása a hazai környezetvédelmi igazgatás fejlesztésére, in *Pro Publico Bono Online*, url cím: <http://www.propublicobono.hu/pdf/Gell%C3%A9rthegyi%202.pdf>, 2014. 09. 13., 1. o.

²⁰ Római Szerződés, 1957, 2. cikk.

lyekre az eredeti hatáskör gyakorlásához ésszerűen szükség van.”²¹ Ennek legeklejtársabb példája az Akcióprogramok létrehozása volt.

A Római Szerződés első átfogó módosítása az Egységes Európai Okmány elfogadásával történt meg. Legnagyobb eredményének az általános legitimáció megteremtése könyvelhető el.²² Továbbá célként fogalmazta meg a környezet védelmének és minőségének javítását, valamint a természeti erőforrások ésszerű felhasználását.²³ Az Okmány tartalmazta a legkisebb szigor klauzuláját, amelynek értelmében, a tagállamok a közösen elfogadott védelmi szabályoktól eltérhetnek, de csakis a szigorúbb szabályozás felé.²⁴

Az 1992-es Maastrichti Szerződés elsőszámú eredménye az Európai Unió létrehozása volt, emellett azonban a környezetvédelem terén is elkönyvelhetünk néhány újítást. A Közösség céljaként már a környezetet figyelembe vevő fenntartható fejlődést tűzte ki,²⁵ ellentétben a korábbiakkal, ahol az elsődleges cél a növekedés volt. A szerződés lényeges újítása a környezeti jogalkotásra vonatkozó szabályok megváltoztatása volt. A korábbi egyhangú szavazás helyett, a minősített többségi döntést tette általánossá.

Az Amszterdami és Nizzai Szerződés hatályba lépésükkel lényeges újítást a szabályozás terén nem hoztak.

3.1.2. A Lisszaboni Szerződés

Jelenleg az Európai Unióról szóló (EUSz) és az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSz), vagyis a 2009. december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés határozza meg az Európai Unió környezetvédelmi szabályozását.

Az általános - speciális viszony miatt, elsőként az Európai Unióról szóló szerződésben megjelenő környezetvédelmi jellegű szabályokat ismertetném. Az EUSz 3. cikk 3. bekezdése gyakorlatilag szó szerint átveszi a Maastrichti Szerződésben foglaltakat, amikor megfogalmazza, hogy *„az Uniónak egy belső piacot kell létrehoznia. Az Uniónak Európa fenntartható fejlődéséért kell munkálkodnia, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen és ár-stabilitáson, valamint olyan magas versenyképességű és teljes foglalkoztatottságot megvalósító szociális piacgazdaságon alapul, amely figyelembe veszi a környezet magas szintű védelmét*

²¹ BÁNDI: i. m. 157. o.

²² Európai Egységes Okmány, 1987, Harmadik fejezet – A Közösség politikája, VII. Cím, 130s. cikk.

²³ Uo. 130r. cikk (1) bekezdés.

²⁴ Uo. 130. t. cikk.

²⁵ Szerződés az Európai Unióról, 1992, II. Cím, G cikk (2) bekezdés.

és minőségének javítását.”²⁶ Az uniós hatáskörök gyakorlására - az 5. cikk rendelkezései értelmében - a szubszidiaritás és az arányosság elve az irányadó.

A környezetre vonatkozó főbb szabályokat az Európai Unió működéséről szóló szerződés tartalmazza. Az EUMSZ 4. cikk 2. bekezdésében a megosztott hatáskorról rendelkezik, amikor kimondja, hogy „a megosztott hatáskör elve az Unió és a tagállamok között a következő területeken érvényes: (e) környezetvédelem.”²⁷ A 11. cikk az integráció elvét emeli ki, amely szerint a környezetvédelmi érdekeket be kell illeszteni az uniós politikák és tevékenységek meghatározásába és végrehajtásába, különös tekintettel a fenntartható fejlődés előmozdítására. A jogharmonizációs rendelkezések (Római Szerződés 100. cikk) korábban a környezetvédelem legelső jogalapját jelentették. Ezt a Lisszaboni szerződés kissé átírva és átszámozva a 114. cikké módosította, azonban alapjaiban megőrizte az Amszterdami szerződésben megismert rendszert.²⁸ Szintén nem történt nagy változás a korábbiakban megismert döntéshozatali eljárás és a védelmi záradék terén.

A környezetvédelmi cím a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével új számozást kapott, így 2009 óta a XX. cím képezi a környezetvédelemre vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket. Azonban a benne foglalt rendelkezések nem mentek keresztül ilyen újításokon, és gyakorlatilag mindenben megegyeznek az elődeiben foglaltakkal. A 191. cikk 1. bekezdése szerint „az Unió környezetpolitikája hozzájárul a következő célkitűzések eléréséhez: a környezet megőrzése, védelme és javítása, az emberi egészség védelme, a természeti erőforrások körültekintő és ésszerű hasznosítása, valamint intézkedések ösztönzése nemzetközi szinten a regionális és világméretű környezeti problémák leküzdésére.”²⁹ A 2. bekezdésben megtalálhatjuk a megelőzés és elővigyázatosság elvét, valamint a szennyező fizet elvét is. A 3. bekezdés a környezetpolitikát megalapozó kérdéseket, míg a 4. bekezdés a nemzetközi együttműködésre vonatkozó felhatalmazást szabályozza.

A 192. cikk a jogalkotás kérdésköreit taglalja, itt is a már korábban megismert metódus alapján történik a döntéshozatal. Az Európai Parlament és a Tanács, a Gazdasági és Szociális Bizottsággal valamint a Régiók Bizottságával folytatott egyeztetést követően hozza meg a szükséges intézkedéseket. Továbbá a 192. cikk 4. bekezdése kimondja, hogy „az Unió által

²⁶ Az Európai Unióról szóló szerződés, 2007, I. Cím – Közös Rendelkezések, 3. cikk (3) bekezdés.

²⁷ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés, 2007, I. Cím – Az uniós hatáskör kategóriái és területei, 4. cikk (2) bekezdés e) pont.

²⁸ BÁNDI: i. m. 165. o.

²⁹ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés, XX. Cím - Környezetvédelem, 191. cikk (1) bekezdés.

meghatározott intézkedések sérelme nélkül, a tagállamok finanszírozzák és hajtják végre a környezeti politikát.”³⁰

A 193. cikkben jelenik meg a korábbiakban már szintén említett legkisebb szigor klauzulája. Ennek értelmében továbbra is felhatalmazást ad a tagállamoknak arra, hogy szigorúbb intézkedéseket vezessenek be vagy tartsanak fenn, de ezeknek összeegyeztethetőnek kell lenniük a Szerződésben foglaltakkal.

3.2. Az akcióprogramok

A környezetvédelmi akcióprogramok kiemelkedő jelentőséggel bírtak a közösségi környezetpolitika kialakulásában és fejlődésében, valamint a környezetpolitika főbb irányvonalainak meghatározásában. Közös jellemzőjük, hogy mindegyik a korábbi programra épül, vagyis tekinthetjük azok folytatásaiként. Az akcióprogramok több évre szóló, középtávú dokumentumok, amelyek elsősorban politikai és stratégiai célokat fogalmaznak meg, azonban nélkülözik a közösség normativitását, vagyis nem kötelező erejűek.³¹

Az Első Környezetvédelmi Akcióprogramot 1973-ban fogadták el és célja a növekedés korlátozása volt. Az első program során fektették le a Közösség környezeti politikájának alapelveit, amelyek a mai napig meghatározóak. A további akcióprogramok nagy hangsúlyt fektettek a gazdaság és a környezetvédelem kapcsolatára, kiemelték, hogy a gazdasági döntéshozatal során figyelembe kell venni a környezeti érdekeket is. Az 1992-ben elfogadott Ötödik Környezetvédelmi Akcióprogram óta a fenntartható fejlődés került előtérbe, és a későbbiek során is a fenntartható fejlődést állították a középpontba.

Jelenleg a Hetedik Környezetvédelmi Akcióprogram előkészületei zajlanak, amely a „Jól élni, a bolygónk korlátain belül” címet viseli majd. Vélhetően az erőforrás-hatékonyság fogja a legnagyobb szerepet betölteni a végrehajtás során.

3.3. A környezeti károkért való felelősség az Európai Unióban

Az Európai Unió erőfeszítései a környezeti felelősség problémájának megoldására a 70-es évek közepéig nyúlnak vissza, tehát körülbelül 30 év alatt forrtak ki.³² A Bizottság már 1976-

³⁰ Uo. (4) bekezdés.

³¹ PELLE ANITA: *Az Európai Unió környezeti politikája*, 2008, JATEPress Kiadó, Szeged, 19. o.

³² KRÄMER, LUDWIG: *Az Európai Unió környezeti joga*, 2012, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 185. o.

ban javaslatot nyújtott be a hulladékkal okozott károkért való polgári jogi felelősségre vonatkozó szabályok egységesítésére.³³

A kárfelelősségi szabályok kialakulásának fejlődési ívén végighaladva az egyik legfontosabb lépésnek a Bizottság környezeti károkért való felelősség szabályozására irányuló javaslata bizonyult, amely tárgyasult formában az 1993-as Zöld Könyvbe került publikálásra.³⁴ A Zöld könyv a szigorúbb, objektív felelősség elve mellett foglal állást, ezt tartja ugyanis a legelfogadhatóbb kárfelelősségi alakzatnak. Annak a meghatározását azonban már problémásnak tartja, hogy milyen tevékenységekre és eljárásokra vonatkozzon ez a szigorúbb felelősségi alakzat, ugyanis objektív felelősség alatt a felróhatóságtól független felelősséget értjük. Természetesen e kérdés megválaszolásával a Zöld Könyv adós maradt. Fontosnak tartom megemlíteni azt is, hogy nem foglal állást a dokumentum kötelező erejét tekintve, így inkább egyfajta iránymutatásnak tekinthetjük.

Említést érdemel ebből az időszakból az 1993-ban elfogadott luganói egyezmény is, noha az soha nem lépett hatályba. Az egyezmény a környezetkárosítással és a környezeti károkkal kapcsolatos jogi szankcionálás kérdéseiről, és az ezzel kapcsolatos polgári felelősségről tartalmaz szabályokat.³⁵ A polgári jogi felelősség szempontjából a legfontosabb, hogy meghatározza a kár fogalmát. Továbbá az egyezmény is az objektív felelősség mellett foglal állást, még ha *expressis verbis* ezt nem is találhatjuk meg a konvencióban. A 8. cikket értelmezve találkozhatunk az objektív felelősséggel, hiszen itt sorolja fel azokat a kimentési okokat, amelyek az objektivitás irányában mozdítják el a felelősséget. A károkozási folyamat, illetve sorozat esetében egyetemleges felelősséget állapít meg az egyezmény, amely alól tesz néhány kivételt.³⁶

A Zöld Könyvet hamarosan egy másik könyv, a 2000-ben kiadott Fehér Könyv követte. A Fehér Könyv 2002-ben irányelv tervezetté alakult, ez a környezeti károk megelőzésére és helyreállítására vonatkozó környezeti felelősségről szóló irányelvjavaslat.³⁷ Ez már kevésbé a polgári jogi kárfelelősség alapjaira helyezte a hangsúlyt, helyette inkább a közigazgatási jelleg dominált. Végezetül 2004-ben az Európai Parlament és a Tanács elfogadta a környezeti károk

³³ KECSKÉS GÁBOR: *A környezeti károkért való felelősség a nemzetközi jogban*, Doktori Értekezés, 2012, Győr, 216. o.

³⁴ Uo. 218. o.

³⁵ BÁNDI: i. m. 370-371. o.

³⁶ BÁNDI: i. m. 373. o.

³⁷ KRÄMER: i. m. 186. o.

megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről szóló 2004/35/EK irányelvet.³⁸

3.3.1. 2004/35/EK irányelv a környezeti felelősségről

Az Európai Parlament és a Tanács 2004. április 21-én fogadta el a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről szóló irányelvet. Az irányelv elfogadása mérföldkőnek számít a környezeti felelősség terén. Addig ugyanis az uniós tagállamok nemzeti környezeti rendszerei nem voltak egységesek, ezért az irányelv elfogadásával az Unió nagy lépést tett a környezeti károk megelőzését és felszámolását szolgáló egységesebb rendszer kialakítása érdekében.³⁹

Az irányelv célja, ahogy az 1. cikk is tartalmazza „a környezeti felelősségre vonatkozó keretrendszer létrehozása a szennyező fizet elvének alapján, a környezeti károk felszámolása és megelőzése érdekében.”⁴⁰

Az irányelv előkészítése során eredetileg egy, a károkozóval szemben közvetlenebbül érvényesíthető polgári jogi kárfelelősségi formát szerettek volna megvalósítani, ami azonban az előkészítő munka folyamán módosult, végül egy objektív jellegű, közigazgatási felelősségi rendszer megalapozását eredményezte.⁴¹ Ezt jól jelzi, hogy amíg a felelősség általában abból az elképzelésből indul ki, hogy a testi sérülést vagy gazdasági kárt szenvedett személy a károkozótól polgári per útján próbálja sérelmét kompenzálni, ez az irányelv nem foglalkozik ezzel a „hagyományos” értelemben vett, polgári jogi kárral.⁴² Az erre vonatkozó jogalkotást meghagyja a tagállamoknak: „Ez az irányelv, amelynek célja a környezeti károk megelőzése és felszámolása, nem érinti a hagyományos károk tekintetében fennálló polgári jogi felelősséget szabályozó nemzetközi megállapodások értelmében biztosított kártérítési jogokat.”⁴³ Továbbá a későbbiekben leszögezi azt is, hogy ezen irányelv nem foglalkozik a polgári jogi értelemben használt károkkal, amikor kimondja, hogy ez az irányelv nem alkalmazandó személyi sérülés, magántulajdonban keletkezett kár vagy gazdasági veszteség esetén.

A szabályozásról elmondható, hogy generálisnak indult, azonban hatóköre leszűkült. Csak a gazdasági tevékenységgel okozott károkra, a környezeti elemek egy részére (védett

³⁸ BÁNDI: i. m. 375. o.

³⁹ A környezeti felelősségről szóló irányelv. Európa természeti erőforrásainak védelme, 2013, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2013, 5. o.

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK (IV. 21.) irányelve a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről, 1. cikk.

⁴¹ CSAPÓ ORSOLYA: A környezeti károkért való felelősség kérdése az Európai Unióban, in *Iustum Aequum Salutare*, III. évf., 2007/3. szám, 154-155. o.

⁴² KRÄMER: i. m. 186. o.

⁴³ 2004/35/EK irányelv, Preambulum (11) bekezdés.

fajokban és természetes élőhelyekben, a vizekben és a talajban okozott károk tartoznak ide), valamint az emberi egészségre vagy a környezetre fokozott kockázatot jelentő tevékenységekkel okozott károokra terjed ki.

Az irányelv kétféle gazdasági szereplőt különböztet meg. A III. mellékletben felsorolt veszélyes tevékenységekkel foglalkozó, valamint a másféle szakmai tevékenységet végző gazdasági szereplőket. Mindkét szereplőre különböző felelősségi előírások érvényesek.

A III. mellékletben felsorolt gazdasági szereplők *objektív* felelősséggel tartoznak, amennyiben tevékenységük károsítja a vizeket, a földterületeket, a védett állat- és növényfajokat, illetve a természetes élőhelyeket, vagy ha tevékenységük közvetlen kárveszélyt jelent rájuk.⁴⁴ Ennek értelmében nem szükséges a gazdasági szereplő vétkességét megállapítani ahhoz, hogy felelősségre vonható legyen.

A III. mellékletben fel nem sorolt keresőtevékenységet végző gazdasági szereplő ún. *vétkességen alapuló* felelősséggel tartozik, de ez csak a védett fajok és a természetes élőhelyek károsítására vonatkozik.⁴⁵ Ennek értelmében csak akkor vonható felelősségre a gazdasági szereplő, ha megállapítást nyer, hogy szándékosan vagy gondatlanul járt el.

Kijelenthető tehát, hogy az irányelv a kárfelelősséget a gazdasági szereplőhöz telepíti, és nem vár el az államtól helytállási kötelezettséget, amennyiben a gazdasági szereplő nem azonosítható be, vagy nem képes az okozott kárt megtéríteni.⁴⁶ Természetesen a szennyező fizet elvéből kiindulva, ha az állam idézte elő a környezeti kárt, akkor mint szennyezőnek, kártalanítási kötelezettsége van.

Fontosnak tartom az irányelv azon megállapítását, amely deklarálja, hogy nem biztosít kártérítési jogot magánszemélyeknek a környezeti kárból vagy az ilyen jellegű közvetlen kárveszélyből következően. Az irányelv címzettjei a tagállamok, nem pedig a magánszemélyek, hatálya pedig a környezeti károokra terjed ki, amely inkább az államok szintjén értelmezhető.⁴⁷ A környezet károsodás esetén a fellépési jog az államokhoz fűződik, mivel a magánszemélyekhez fűződő kártípusok nem tartoznak az irányelv hatálya alá (sérülések, magántulajdonban keletkezett károk vagy gazdasági veszteségek), ezért e személyek kárigényes sem kap szerepet az irányelv vonatkozásában.

Az eddigi elemzés során javarészt polgári jogi definíciókkal találkozhattunk, ám mint ahogy azt az elején kifejtettem, inkább a közigazgatási jelleg dominál a szabályozásban. Ezt

⁴⁴ 2004/35/EK irányelv, 3.cikk (1) bekezdés a) pont.

⁴⁵ Uo. 3. cikk (1) bekezdés b) pont.

⁴⁶ KECSKÉS: i. m. 223. o.

⁴⁷ Uo.

jól tükrözik azok a hatósági mechanizmusok, amelyek az irányelv egészét meghatározzák.⁴⁸ Amennyiben még nem következett be környezeti kár, de annak reális veszélye fennáll, a gazdasági szereplőnek megelőzési intézkedéseket kell tennie. E tekintetben széles körű utasítási jogkörrel rendelkezik a hatóság. Kötelezheti a gazdasági szereplőt a megelőző intézkedések megtételére, utasításokat adhat az intézkedések jellegére, valamint információszolgáltatásra kötelezheti a gazdasági szereplőt. Ha a környezeti kár már bekövetkezett, a gazdasági szereplő köteles tájékoztatni a hatóságot a fennálló helyzetről. Továbbá a hatóság kötelezheti a gazdasági szereplőt a szükséges felszámolási intézkedések megtételére, megtehet minden olyan célszerű intézkedést, amellyel a szóban forgó környezeti kárt korlátozza, vagy a további károk bekövetkeztét megelőzze.

Összességében elmondható, hogy az irányelv egyfajta zsinórmértéket teremtett meg nemzetközi szinten, hiszen ez idáig nem határozták meg a kárfelelősség irányait ilyen részletesen, továbbá az alanyok tekintetében is kétféle szereplőt és felelősségi alakzatot határoz meg.

⁴⁸ 2004/35/EK irányelv, 5-6. cikk.

4. A KÖRNYEZETVÉDELMI SZABÁLYOK MEGJELENÉSE A MAGYAR JOGFORRÁSI HIERARCHIA RENDSZERÉBEN

4.1. Környezetvédelem az Alaptörvény és az Alkotmánybírósági határozatok tükrében

A magyar jogforrási hierarchiában kiemelkedő szerepe van az Alaptörvénynek, amelyet 2012-ben az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával fogadtak el.⁴⁹ Már az Alaptörvénynél megtalálhatjuk a természetes és az épített környezet értékeinek védelmét. A Szabadság és Felelősség részben generálissá teszi mindenki számára az egészséges környezethez való jogot, amikor kimondja, hogy *„Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”*⁵⁰ Az Alaptörvény deklarálja, hogy *„Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.”*⁵¹ Ennek keretében Magyarország biztosítja a GMO-tól mentes mezőgazdaságot, valamint az egészséges ivóvízhez és élelmiszerekhez való hozzájutást. Az Alaptörvényben megjelenik az Európai Unió normáihoz való alkalmazkodási irányvonal, amikor is alkotmányos szinten deklarálja a szennyező fizet elvét. *„Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt a törvényben meghatározottak szerint - helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni.”*⁵² A Nemzeti Hitvallás részben a jövő generációk védelme is megjelenik.

Az egészséges környezethez való jog harmadik generációs alapjog, amelyet az Alkotmánybíróság is értelmezett határozataiban. Az egyik legelső AB határozatok egyike volt az, amely az egészséges környezethez való joggal foglalkozott. A 996/G/1990. AB határozat megállapította, hogy sem az egészséges környezethez való jog definiálása, sem a környezetvédelemmel kapcsolatos állami feladatok felsorolása nem lehet feladata elvont alkotmányértelmezésnek. *„Az állam köteles az egészséges környezethez való jog megvalósítását szolgáló sajátos intézmények kialakítására és működtetésére.”*⁵³ A későbbiek során az Alkotmánybíróság a 28/1994. AB határozatában megállapította, hogy a *„környezethez való jog jelenlegi formájában nem alanyi alapjog, de nem is pusztán alkotmányos feladat vagy államcél, amelynek megvalósítási eszközeit az állam szabadon választhatja meg, [...] elsősorban önállósult és önmagában vett intézményvédelem, azaz olyan sajátos alapjog, amelynek az objektív, intézményvédelmi oldala túlnyomó és meghatározó.”*⁵⁴ Az állam környezetvédelemre vonatkozó kötelességei teljesítésének garanciáit emeli az alapjogok szintjére. Elsősorban tehát az állam

⁴⁹ POZSÁR-SZENTMIKLÓSY ZOLTÁN – SOMODY BERNADETTE: *Alkotmányos alapok*, 2012, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 23. o.

⁵⁰ Uo. Szabadság és Felelősség, XXI. cikk (1) bekezdés.

⁵¹ Uo. XX. cikk (1) bekezdés.

⁵² Uo. XXI. cikk (2) bekezdés.

⁵³ 996/G/1990. AB határozat.

⁵⁴ 28/1994. (V. 20.) AB határozat.

számára teremtenek kötelezettséget, és nem lehet közvetlenül érvényesíthető alanyi jogként értelmezni.

Összességében megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság az egészséges környezethez való jogot élő állampolgári jogként értelmezi, megállapítja az összefüggését más jogokkal (pl. élethez való jog, egészséghez való jog), de érvényesítését kizárólag az állam kötelességévé teszi.

4.2. A további jogforrások

A jogforrási hierarchia következő fokán a törvények állnak. Mind közül kiemelkedik a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény, valamint a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény. Törvényi szinten kiemelendő még a hulladékgazdálkodásról szóló 2000. évi XLIII. törvény, valamint a környezetterhelési díjról szóló 2003. évi LXXXIX. törvény.

A rendeleti szintről megemlítendő a környezeti zaj és rezgés elleni védelem egyes szabályairól szóló 284/2007. (X. 29.) Korm. rendelet, valamint a felszín alatti vizek védelméről szóló 219/2004. (VII. 21.) Korm. rendelet.

A dolgozatom témájára tekintettel, nem kerülhetem meg a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény rendelkezéseit sem, amely szintén tartalmaz eszközöket a környezet megóvása érdekében. Továbbá a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény is tartalmaz olyan tényállásokat, amelyek a környezet állapotát hivatottak védeni.⁵⁵

⁵⁵ Lsd. a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, 280-281/A. §§.

5. FELELŐSSÉGGEL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK A KÖRNYEZETET ÉRT KÁROK ESETÉN

Jelen fejezettel célom, hogy bemutassam a környezetet ért káros magatartásokkal, illetve a még be nem következett kár megelőzésével szemben rendelkezésre álló felelősségi eszközöket. Ahhoz azonban, hogy a környezetet veszélyeztető magatartásokra vonatkozó speciális felelősségi alakzatokat elemezni tudjam, szükségszerű, hogy az általános felelősségi szabályokból induljak ki. Ennek értelmében az általános polgári jogi felelősség szabályait ismertetem a fejezet első részében, majd ezen alapvetés megtétele után térek át a speciális felelősségi alakzatra.

5.1. A hatályos Ptk. felelősségi rendszere

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban Ptk.) a korábbi szabályozástól eltérő elvi alapon építi fel a felelősség egyes szabályait. A régi szabályozástól való eltérés egyik lényeges eleme, hogy elválnak a szerződéses és a szerződésen kívüli felelősség szabályozása. További lényeges változás, hogy a korábbi nem vagyoni kártérítés helyébe, sérelemdíj elnevezéssel új intézmény lépett. A korábban a jogellenes magatartásért való felelősséghez kapcsolt jogalap nélküli gazdagodást, a Ptk. a szerződésen kívül okozott kárért való felelősségtől elkülönítve, az egyéb kötelelem keletkeztető tények egyikeként határozza meg. A fejezetben a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait ismertetem.

5.1.1. Az általános felelősségi szabályok

A polgári jogi felelősségnek alapvetően két funkciója van: a megelőzés és a reparáció. A megelőzés tekintetében célja mind a speciális, mind a generális prevenció. A reparáció (vagy jóvátétel) során az elsődleges cél a teljes kár megtérítése, ez alól kivételt képez a nem felróható károkozás esetköre.

A kárkötelelem egy sajátos, relatív szerkezetű jogviszony, amelyben a jogosulti oldalon a károsult, a kötelezett oldalon a károkozó szerepel.⁵⁶ A károsult joga a kártérítés követelése, míg a károkozó kötelezettsége a reparáció.

*„Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentessül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.”*⁵⁷ A 6:519. § általános megfogalmazással határozza meg a kártérítési kötelezettség feltételeit. Ennek értelmében a felelősség feltételei: jogellenesség, okozati összefüggés, kár bekövetkezése. A jogellenesség és az

⁵⁶ UJVÁRINÉ ANTAL EDIT: *Felelősségtan*, 2002, Novotni Kiadó, Miskolc, 41. o.

⁵⁷ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény, 6:519. §.

okozatosság tekintetében a Ptk. külön rendelkezésekben meghatározást ad, és ezzel szűkíti a bírói mérlegelés lehetőségét.⁵⁸ Ennél kisebb jelentőségű eltérés, hogy a felróhatóság korábbi tartalmi meghatározása elmarad, ezzel a bírói mérlegelés lehetősége növekszik.⁵⁹

A jogellenesség tekintetében a polgári jog egy vélelemmel él, mégpedig, hogy minden károkozás jogellenes. A jogellenesség megvalósulhat tevésben illetve nem tevésben (pl.: késedelem a jogosult vagy a kötelezett részéről) egyaránt. Ismer azonban a Ptk. olyan helyzeteket, amelyekben a jogellenesség körülményeit kizárja. Ilyen a károsult beleegyezése, a jogos védelmi helyzet, a sürgősségi helyzet és a jogszabály engedélye.

A Ptk. nem határoz meg külön szabályt az okozati kapcsolatok megállapítására, ezt a bírói gyakorlatra bízta.⁶⁰ Igaz ritkán foglalkozik a bírói gyakorlat a magatartás és a kár között fennálló okozati kapcsolattal.

„A kár minden olyan hátrány, amely valakit valamely károsító esemény folytán vagyoniában vagy személyében ér.”⁶¹ A megtérítendő kár fajtáit a Ptk. 6:522. § (2) bekezdése tartalmazza. Ezek alapján meg kell téríteni a károsult vagyoniában beállott értékcsökkenést, az elmaradt hasznokat és a vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket. A káron szerzés tilalma a korábbi szabályozásban expressis verbis nem jelent meg, de az elv ott is ismert volt, azonban a Ptk. egyértelművé tette a helyzetet az elv megfogalmazásával.⁶² „A kártérítést csökkenteni kell a károsultnak a károkozásból származó vagyoni előnyével, kivéve, ha ez az eset körülményeire tekintettel nem indokolt.”⁶³ Továbbá megjelenik a kártérítési kötelezettség alól való részleges felmentés lehetősége is, de ezt csak rendkívüli méltányossági ok esetén lehet alkalmazni.

Többek közös károkozása esetén az egyetemlegesség szabályai az irányadók. A károsult bármelyik károkozóval szemben követelheti a kártérítés teljes összegét, vagyis a károkozók nem csak a rájuk eső összeggel kötelesek helytállni, hanem a kártérítés teljes összegével a károsult irányában.⁶⁴ Azonban bizonyos esetekben a bíróság mellőzheti az egyetemlegesség megállapítását, ha a károsult maga is közrehatott a kár bekövetkeztében, vagy ha az egyetemlegesség mellőzése rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények fennállása miatt indokolt. Ha a bíróság eltekint az egyetemlegesség megállapításától, akkor a károkozók felróhatóságuk arányában osztoznak, ha ez nem megállapítható, akkor közrehatásuk arányában.

⁵⁸ WELLMANN GYÖRGY (szerk.): *Polgári Jog. Kötelmi jog Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész*, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 430. o.

⁵⁹ Uo. 431. o.

⁶⁰ Uo. 442. o.

⁶¹ ÚJVÁRINÉ: i. m. 59. o.

⁶² WELLMANN: i. m. 451. o.

⁶³ Ptk. 6:522. § (3) bekezdés.

⁶⁴ FÁBIÁN FERENC: *A kötelmi jog általános része*, 2011, Patrocinium, Budapest, 108-109. o.

A kártérítés módjáról a Ptk. 6:527. §-a rendelkezik. Főszabály szerint a kárt pénzben kell megtéríteni, kivételes esetben természetben való megtérítésnek van helye. A pénzben történő kártérítést lehet egy összegben, jövedelempótló járadék vagy tartást pótló járadék formájában is teljesíteni. Ha a kár mértéke nem állapítható meg, akkor olyan összegű kártérítést kell fizetni a károsultnak, amely alkalmas kárának kiegyenlítésére. A kártérítés a károsodás bekövetkezésekor nyomban esedékes.

Más a helyzet, ha a károsultnak nem vagyoni kára keletkezik, vagyis nem a vagyonában, hanem a személyében éri sérelem. Így személyhez fűződő jogaiban vagy testi épségében keletkezik kár. Erre az estre vezette be a Ptk. a korábbi nem vagyoni kártérítés szabályai helyett a sérelemdíj intézményét. E szerint „*Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.*”⁶⁵ A sérelemdíj célja, hogy a személyiséggel összefüggésben bekövetkezett károsodást reparálja. Mértékének megállapítása nehézkes, mert a károsodás pénzben nem mérhető. A bíróságnak az eset körülményeire tekintettel kell meghatározni a kár mértékét egy összegben.

Összességében elmondhatjuk, hogy a szerződésen kívül okozott károk esetén az objektivizált vétkességi elv érvényesül, vagyis azt vizsgálják, hogy a kár előidézése a károkozónak felróható e, az általa előidézett magatartás vezetett e a kár bekövetkezéséhez.

5.1.2. A speciális felelősségi alakzatok

A Ptk. a felelősség egyes eseteit külön fejezetben tárgyalja. A felelősség alapesetéhez viszonyítva az egyes felelősségi alakzatok különböznek a felelősség alapjában, valamint abban, hogy az esetlegesen bekövetkezett károkért nem a tényleges károkozó, hanem más személy felel.⁶⁶ A Ptk. alapján a speciális felelősségi alakzatok a következők: felelősség fokozott veszéllyel járó tevékenységért, felelősség más személy által okozott kárért, felelősség vétőképtelen személy károkozásáért, felelősség közhatalom gyakorlásával okozott kárért, a termékfelelősség, felelősség az épületkárokért, felelősség az állatok károkozásáért.

Mivel témám szempontjából a környezetet veszélyeztető magatartások köre a veszélyes üzemért való felelősség szabályaival esik egy szabályozás alá, ezért dolgozatomban erre a felelősségi alakzatra koncentrálok, és a többi speciális felelősségi alakzatot csak említés szintjén kezelem.

A fentebb ismertetett szabályok értelmében, az általános felelősségi alakzat alapját a felróhatóság képezi, vagyis, hogy a kár bekövetkezett a károkozónak felróható e vagy sem. Ha az

⁶⁵ Ptk. 2:52. § (1) bekezdés.

⁶⁶ FÁBIÁN: i. m. 111. o.

általános felelősségi alakzattal párhuzamba állítjuk a speciális felelősségi alakzatot, akkor a következőket vonhatjuk le.

*„Aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik.”*⁶⁷ Habár expressis verbis nem szerepel a jogellenesség a definícióban, a kártérítés általános szabályából fakad, hogy minden károkozás jogellenes, tehát esetünkben is ez az elv érvényesül.⁶⁸ A tárgyi kör is jóval szűkebb, mint az általános felelősségi alakzat értelmében, mert bizonyos tevékenység típusokhoz kötődik a felelősség. Ha a kárt fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatásával okozták, akkor felelősségük nem a felróhatóságon alapul, hanem az attól független objektív felelősségen.⁶⁹ Ez az egyik legkardinálisabb különbség a két felelősségi alakzat között. Míg az általános felelősségi alakzat a felróhatóságon alapul, addig a speciális felelősség az objektív felelősség elvét követi. Az „adott helyzetben elvárható magatartás” mércéjét felváltja egy jóval szigorúbb mérce, amelynek alapját már az „elháríthatatlan külső ok” adja. Érdekes még itt megemlíteni, hogy az ilyen jellegű kárért nem a tényleges károkozó, hanem a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója felel (üzembentartó). További lényeges különbség a két felelősségi alakzat között, hogy a speciális felelősség esetén jóval szűkebb a kimentési okok köre. A károkozó csak abban az esetben mentheti ki magát, amennyiben bizonyítani tudja, hogy a kárt a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül eső elháríthatatlan külső ok idézte elő, vagyis nem elegendő csupán azt bizonyítania, hogy a kár okozása nem volt felróható neki.

5.2. Bizonyítási nehézségek a környezetet veszélyeztető magatartások esetén

*„A veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint felel az is, aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységével másnak kárt okoz.”*⁷⁰ vagyis a környezetkárosító magatartásokra is a veszélyes üzemi felelősség szabályait kell megfelelően alkalmazni.

A kártérítési felelősség intézményét tartják a leghatékonyabbnak a polgári jogi eszközök közül, azzal együtt, hogy az eljárás igencsak körülményesnek bizonyulhat.⁷¹ Köszönhető elsősorban a bizonyítási nehézségek, másodsorban a per magas költségei miatt, amely nem mindig áll arányban a kártérítés során megállapított összeggel. Ezért sem véletlen, hogy a bíró-

⁶⁷ Ptk. 6:535. § (1) bekezdés.

⁶⁸ UJVÁRINÉ: i. m. 106. o.

⁶⁹ WELLMAN: i. m. 462-463. o.

⁷⁰ Ptk. 6:535. § (2) bekezdés.

⁷¹ LENKOVICS BARNABÁS: *A polgári jog lehetőségei a környezetvédelmében*, A környezetvédelmi jogalkotás és jogalkalmazás időszzerű kérdései c. konferencia előadása, 2001. december 13-14., Visegrád.

sághoz való fordulás hajlandósága a mai napig is igen elenyésző. Sajó András szavaival élve „A kártérítési modell továbbá feltételezi az érintett érintettek tevőleges magatartását, mégpedig a felmérések tükrében a perlési kedv igen csekély, nemcsak a viszonylag magas költségek, hanem a bizonyítási nehézségekből adódó kockázatok miatt is.”⁷²

Nemcsak a környezetvédelmi jellegű kártérítési perekben, hanem mindenféle kártérítési perben, sőt bármilyen perben akadhatnak bizonyítási nehézségek. A környezetvédelmi jellegű perekben azért is különösen nehéz a bizonyítás, mert rengeteg szakértőt kíván meg az eljárás. A szakértők sokaságának véleménye pedig rendkívül fontos a per kimenetele szempontjából, a bizonyítás gyakorlatilag az ő véleményükön alapszik. A szakértők dolga viszont ilyen esetekben igencsak nehézkes. A konkrét ügyek során szakértői véleményükkel olyan dologban kell állást foglalniuk, amiben maguk sem lehetnek biztosak. A környezetkárosító tevékenységből származó káros eredményt – viszonylag nagy pontossággal - fel tudják mérni, ám a magatartásból, vagy az eredményből származó további káros következményeket csak megbecsülni tudják. Továbbá a bekövetkezett eredmény tekintetében is csak az ember számára érzékelhető, tapasztalható alapvetéseket tudják megtenni. A bizonyítási eljárás tehát azért igen nehézkes, mert sokszor alig ismert ellenséggel kell a szakértőknek szembenézniük.

A károkozó személy kiléte is vita tárgya lehet. A környezeti károk gyakran csak több környezetkárosító tevékenység eredőjeként, vagy évtizedek, évszázadok szennyezői magatartásának kumulációja után keletkeznek.⁷³ Ilyenkor már maga a szennyező személye is vitatott, ezzel összefüggésben a kártelepítés kérdése is, vagyis az, hogy a bekövetkezett kárt ki köteles viselni. Felmerül a kérdés, hogy egy vagy több károkozó marasztalása lenne e a helytálló. A károkozó személyének megállapítása folyóvíz- vagy légszennyezés esetében komoly szakmai és technikai apparátust igényelhet.⁷⁴ „A vízügyi igazgatóságok általában tudják, hogy az adott körzetben meghatározott fajtájú szennyvizet melyik üzem bocsátja a befogadóba. Ha azonban több ilyen üzem is van, akkor csak nyomozás után lehet kideríteni, hogy ki volt a szennyező. Ez főként akkor rendkívül nehéz, ha nem folyamatos, hanem alkalomszerű, vagy havária-jellegű szennyezésről van szó.”⁷⁵ Ahogy Kilényi Géza is rámutat, hosszadalmas felderítés, és nyomozás útján lehetséges, és akkor sem biztos a szennyező személy kilétének felfedése.

Maga az okozati összefüggés bizonyítása a károkozó személyével kapcsolatban is ugyanolyan nehéz, mint annak kilétét megállapítani. Okok végtelen láncolatából igencsak

⁷² SAJÓ ANDRÁS: A környezetvédelem jogi szabályozásának lehetőségei jogelméleti nézőpontból, in TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ (szerk.): *Környezetvédelem és a jog*, 1981, Akadémiai Kiadó, Budapest, 37. o.

⁷³ LENKOVICS: i. m.

⁷⁴ SÓLYOM LÁSZLÓ: *Környezetvédelem és polgári jog*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 12-13. o.

⁷⁵ KILÉNYI GÉZA: Polgári jogi eszközök a környezetvédelem szolgálatában, in *Jogtudományi Közlöny*, 1976/6. szám, 293. o.

nehéz azt az egy releváns okot kiválasztani, amely bizonyítja a károkozó személy és a beállt eredmény közti okozati kapcsolatot.

A kár hagyományos összetevőinek – tényleges vagyonsökkenés, elmaradt haszon, költségek – számítási nehézségei a környezeti károk esetében még inkább nehézséget jelentenek.⁷⁶ Az előzőek illusztrálására egy példa:⁷⁷ az üzem által kibocsátott szennyvíz elpusztítja a folyam halállományának egy részét. Ilyen esetben nem lehet konkrétan meghatározni a kár mértékét, hiszen a víz áramlása elsodorja a halhullákat, vagy azok egy jelentős része elsüllyed, majd később a folyam egy másik részén kerül felszínre. A helyszíni szemle során tehát csak hozzávetőleges becsléssel lehet a bekövetkezett kárt megállapítani. A másik nagyobb horderejű probléma a környezeti károk megállapítása során, hogy a környezeti terheléseket jelentős része olyan, amelyet nem ismernek el a hagyományos értelemben vett megtérítendő kárként, így például zaj, bűz vagy rezgésártalom által okozott általános idegrendszeri megterhelést, amely rossz közérzethez vagy állandó rosszulléhoz vezethet.⁷⁸

A jogellenesség tekintetében, gyakorta védekeznek a szennyezők azzal, hogy tevékenységüket hatósági engedély alapján végzik, illetve, hogy az engedélyben foglalt előírásoknak eleget tettek. A bírói gyakorlat régóta elutasítja ezt a fajta védekezést, és számos ítéletében megállapítja, hogy a hatósági engedély megléte nem zárja ki a polgári jogi jogellenességet.⁷⁹

Hiába tartják a kárfelelősséget az egyik leghatékonyabb polgári jogi eszköznek, mint ahogy a fentiekből is kiderült, a kártérítési per során számos olyan bizonyítási nehézség akadhat, amely a per elhúzódásához hozzájárulhat. Valamint a bizonyítási nehézségek miatt kirendelt nagyszámú szakértők alkalmazása, és az ezzel járó magas költségek is megfontolásra készítetik az embereket egy ilyen per megindítása kapcsán.

⁷⁶ LENKOVICS: *i. m.*

⁷⁷ KILÉNYI: *i. m.* 294. o.

⁷⁸ SÓLYOM: *i. m.* 13. o.

⁷⁹ Lsd. P. törv. I. 21 250/1979. sz. (Legfelsőbb Bíróság) vagy Pf.II.20.242/2011/5. szám. (Debreceni Ítéltábla).

5.3. A felelősség kérdésének megítélése az ítélkezési gyakorlaton keresztül

A fentebb vázolt bizonyítási nehézségek tükrében, nagy szerep hárul a bíróságokra azzal, hogy az adott ügy kapcsán megállapítsák a károkozó felelősségét. Ahogy a korábbiak során utaltam rá, a károkozó abban az esetben tudja kimenteni magát a felelősség alól, ha bizonyítani tudja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan külső ok idézte elő, amely a tevékenységi körén kívülre esik. A bíróságnak az ítélelhozatala során ezeket a körülményeket kell vizsgálnia, melyet jól példáznak az alábbi esetek is.

5.3.1. A thórium tartalmú gázharisnya esete⁸⁰

A tényállás során az alperesek thórium tartalmú gázharisnya gyártását végezték. Ezen környezetszennyező és radioaktivitást eredményező tevékenységükkel okozati összefüggésben a szomszédos ingatlant le kellett bontani és a területet, valamint a közvetlen környezetet is sugármentesíteni kellett.

A felperes kártérítést követelt az alperesektől, mondván, hogy az alperesek perbeli tevékenysége ugyan nem tartozik kifejezetten a fokozott veszéllyel járó tevékenységek körébe, de ennek szabályait a sugárfertőzést eredményező tevékenységek körére is alkalmazni kell.

A bíróság a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdésére hivatkozva (*jelenleg 6:535. § (1)-(2) bekezdés*), az alperesek ezen tevékenységét az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységek körébe sorolta, amelyre a fokozott veszéllyel járó tevékenység szabályait kell alkalmazni. A felhívott jogszabály helyes értelmezésével tehát az alpereseknek kellett volna bizonyítaniuk, hogy a lakóépület lebontása és a fertőzött környezet sugármentesítésével járó kiadások, károk rajtuk kívül álló okokból következtek be.

Az alperesek erre irányuló bizonyítása sikertelen volt, továbbá a bíróság megállapította, hogy tevékenységükkel maguk az alperesek is közrehatottak a kár bekövetkezésében. A bíróság a tények alapján kártérítés megfizetésére kötelezte az alpereseket.

5.3.2. A vörösiszap-katasztrófa bírósági megítélése⁸¹

A tényállás alapján az alperes tulajdonában és üzemeltetésében álló gyártelepen vörösiszap-tározó működött. A tározó gátfala átszakadt és a tározóból kizúduló vörösiszap elárasztotta a környező településeket, a felperesek lakóingatlanát és a mezőgazdasági ingatlanát.

⁸⁰ Gf. IV. 30 011/1989. sz. (Legfelsőbb Bírósága).

⁸¹ Pfv. III. 21.396/2013. (Kúria).

A felperesek a keresetükben az ezzel összefüggő vagyoni és nem vagyoni káraik megtérítésére kérték az alperes kötelezését a Ptk. 345. § (1) bekezdése (*jelenleg 6:535. § (1) bekezdés*) és 355. § (1) bekezdése alapján. Jogi álláspontjuk szerint az alperes a veszélyes anyag kezelésével és tárolásával környezetet veszélyeztető tevékenységet folytatott, amellyel a környezetet súlyosan károsította. E tevékenység veszélyes üzemnek minősül, ezért az alperes objektív kártérítési felelőssége fennáll.

A Ptk. 345. § (1) bekezdése objektív-tárgyi felelősséget határoz meg, a felelősség alól van kimentés, azonban az erősen nehezített. A kimentésre a tevékenységi körön kívül eső elháríthatlan ok bizonyítása esetén van lehetőség. A károsultat terheli annak bizonyítása, hogy kára a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozati összefüggésben következett be. A vörösiszap tárolásának módja és a tárolt anyag veszélyes jellege miatt az emberi környezet veszélyeztetése megállapítható volt. A vörösiszap erősen lúgos vegyi anyag, károsító hatású az élővilágra és olyan hatást fejt ki az altalajra is, amely lehetőséget teremt a károsodás bekövetkeztére. Az építmény pedig a rendeltetését tekintve, a környezetet veszélyeztető tevékenységet önmagában is jelentő veszélyes anyag, a lúgos vörösiszap tárolására szolgált. E két körülmény tehát egymást feltételezi, együtt értelmezhető a kárfelelősség szempontjából. A felelősség alóli kimentés körében az alperesnek azt kellett volna bizonyítania, hogy a kárt olyan ok-okok okozták, amelyek a veszélyes üzemi tevékenység körén kívüliek.

Az alperes védekezésül a katasztrófa elháríthatatlan külső okaként a szélsőséges időjárásra, a nagy mennyiségű csapadéokra, a szeizmikus mozgásokra, valamint a résfal megépítéséből eredően a víz szivárgásának akadályoztatottságára is hivatkozott. A gátanyag rideg törése az alperes szerint objektíve elháríthatatlan volt.

A csapadék mennyiségének növekedése külső ok, azonban a tározó tetején lévő folyadék szintjének a működéssel kapcsolatos növekedése, a magas lúgtartalom miatt a talajban bekövetkezett folyamatok a veszélyes üzemi tevékenység körébe tartozó okok. Ilyennek minősülnek továbbá az összes tervezési, kivitelezési, építési hiányosságok. A bíróság utalt arra, hogy a veszélyes üzem körébe a létesítmény tervezése, építése is beletartozik. A szakértői vélemények alapján bizonyítottak voltak a katasztrófa bekövetkezésével oksági kapcsolatban álló tervezési, építési hibák. Az általános elvárhatóság követelményébe tartozik, hogy az ismert célt szolgáló létesítménynek alkalmas helyen és alkalmas módon kell elkészülnie. Az adott esetben ez a követelmény nem teljesült. Folytatódott mindez a megépítés módjával és a működtetés során azokkal a hatásokkal, amelyek a létesítményt érték. A kártérítési felelősség szempontjából az a döntő, hogy a tevékenységi körhöz tartozó belső ok váltotta ki a károsodást. A Kúria egyetért a másodfokú bíróság álláspontjával a tekintetben, hogy az alperes kör-

nyezetet veszélyeztető tevékenysége közvetlenül kapcsolódott a károkozáshoz, mert a kár bekövetkezése éppen az alperes tevékenységének azzal a mozzanatával állt okozati összefüggésben, amely miatt a tevékenység környezetet veszélyeztetőnek minősül, ennél fogva eleve nem tekinthető a tevékenység körén kívüli oknak.

Az alperes a tevékenységi körön kívül eső elháríthatatlan okot bizonyítani nem tudta, ezért kártérítési felelőssége a Ptk. 345. § (1) bekezdése alapján megállapítható volt. Az alperestől elvárható lett volna, hogy a veszélyes anyagot tároló építmény állagát, aktuális állapotát megfelelő, alkalmas vizsgálatokkal figyelje, folyamatosan megismerje. Elvárható lett volna védmű megépítése is miután a veszélyes tevékenység a környező településeket is érintette. Az időjárási viszonyoknak szerepe volt a katasztrófa bekövetkezésében, azonban ezek jogi értelemben nem voltak külső okok, a tározó nyitottsága folytán tevékenységen belüli oknak minősülnek, amelyek hatásaival az alperesnek számolnia kellett. Az alperes a felülvizsgálati kérelmében tévesen hivatkozott arra, hogy tevékenysége a környezetet nem terhelte, környezet-veszélyeztető tevékenységet nem folytatott. A környezetveszélyeztetés nem azért volt megállapítható, mert a katasztrófa bekövetkezett, hanem az folyamatosan fennállt és a szigetelés nélkül tárolt veszélyes anyag folyamatosan magában hordozta annak a veszélyét, amelynek következményeként a károsodás bekövetkezett. A bíróság kártérítésre kötelezte az alperest.

6. TOVÁBBI POLGÁRI JOGI ESZKÖZÖK A KÖRNYEZET VÉDELMÉNEK ÉRDEKÉBEN

Az előbbi fejezetben ismertetett felelősségi eszközökön túl, a polgári jog lehetőségeit vizsgálva, olyan további intézményeket találhatunk a Ptk.-ban, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy megakadályozzák vagy megelőzzék a környezetkárosító magatartásokat. A Ptk. sorrendjében haladva ezek a következők: a személyek jogi védelme, a szomszédjogok és a birtokvédelem.

6.1. A személyek jogi védelme

Környezeti károk esetén lehetőség van nem vagyoni kár megtérítésére is, erre a jogalapot a Ptk. a sérelemdíj intézményével teremti meg. Erre akkor van mód, ha az embert személyhez fűződő jogaiban sértenek meg. Az erre vonatkozó szabályozást a Ptk. Második Könyve tartalmazza. A Ptk. rendelkezései értelmében a személyhez fűződő jogokat általánosságban helyezi oltalom alá. A Ptk. külön nevesíti az egyes személyiségi jogokat, azonban ez nem jelent zárt taxációt, az olyan jogok is védelem alatt állnak, amelyet a Ptk. külön nem nevesít.

A személyhez fűződő jogok abszolút szerkezetű, negatív tartalmú jogviszonyok, vagyis a kötelezetti oldalon a jogosulttal szemben mindenki áll, akiknek a magatartása nem cselekvésre, a jogok védelmének tiszteletben tartására irányulhat. A jogok megsértése esetén a jogosult polgári jogi igényt támaszthat a jogsértővel szemben. Az igénybe vehető eszközöket a Ptk. 2:51. §-a tartalmazza.

Környezetvédelmi szempontból a nevesített személyiségi jogok elemei közül a legfontosabb *az élet, testi épség és az egészség megsértése*, ez szolgáltat ugyanis kapcsolódási pontot a környezetvédelemmel. A testi épség és az egészség sérelmét kiterjesztően értelmezve, össze tudjuk kapcsolni a környezet terhelésével, szennyezésével vagy károsításával. A környezetet károsító tevékenység nem csak a környezetre, hanem az emberre is éppúgy ártalmas, így veszélyezteti az ember testi épségét vagy egészségét. Így a környezet károsításából származó sérelmek - közvetve vagy közvetlenül - okozói lehetnek az ember testi épségében vagy egészségében beálló sérelmeknek is.

A másik kiemelendő elem a felsorolás b) pontja, amely *a személyes szabadság, a magánélet és a magánlakás megsértése* esetére helyez kilátásba szankciókat. A magánlakáshoz való jog érvényesítését sértik a környezeti ártalmak.⁸² Ennek alapjául az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata szolgált, amely a magánlakáshoz való jogot a környezethez

⁸² BÁNDI: i. m. 360. o.

való joggal állította párhuzamba.⁸³ Az ügy rövid története a következő:⁸⁴ a panaszosok lakásától mindössze 12 méterre illegális szilárd és folyékony hulladék-kezelő létesítmény működött, amely egy meghibásodás miatt szörnyű bűzt áramoltatott ki az üzemből. A panaszosok ezt sérelmezték, továbbá azt is, hogy a spanyol hatóságok és bíróságok nem tettek meg mindent a panaszosok védelme érdekében. A panaszosok kérelmüket az Emberi Jogok Európai Egyezményének több cikkelyére is alapozták, így a fizikai és pszichikai integritáshoz való jogra (15. cikkely), a szabadsághoz való jogokra (17. cikkely), vagy a magánélethez, a családi élethez és magánlakáshoz való jogokra (8. cikkely). A legfőbb indok ezen a 8. cikkelyen alapult, amely szerint a magánlakás tiszteletben tartásához való jogukat megsértették. A bíróság végezetül igazat adott a panaszosoknak, mégpedig az Egyezmény 8. cikkelyére való hivatkozással. A környezeti ártalom tehát alkalmas lehet a magánélet, illetve a magánlakáshoz való jog megsértésére, ennek alapján a bíróság kimondta, hogy a panaszosoknak joguk van olyan környezetben élni, amely nem ártalmas az egészségre. A magánlakáshoz való jog megsértése esetén tényleges sérelmet nem kell bizonyítani, az általános zavarás is elegendő lehet a jogsértés megállapításához.⁸⁵

A sérelemdíj intézményének szabályait vizsgálva, környezetvédelmi jellegű törekvéseket vélhetünk felfedezni benne. Sérelemdíjra az a személy tarthat igényt, akit személyiségi jogaiban megsértettek. A sérelemdíj összegét a bíróság állapítja meg az eset körülményeire tekintettel, így külön kiemelve a jogsértés sértettre és környezetre gyakorolt hatását. Tehát a bíróság figyelembe veszi, hogy a jogsértő magatartása milyen mértékben volt veszélyes a környezetre. Súlyosan környezetkárosító magatartás esetén a jogsértő személynek jóval súlyosabb összeget kell sérelemdíjként fizetnie.

Alapvetően jó kezdeményezésnek tartom a Ptk. ezen rendelkezését, mert a szabályozás során nemcsak a jogsértő és a sértett közötti viszonyra, azon belül is a jogsértés jellegére van tekintettel, hanem a két fél viszonyán túl, egy harmadik szereplőt is belevesz a szabályozásba, a környezetet. Nem csupán azt értékeli, hogy a jogsértés a sérelmet szenvedett félnek milyen hátrányt jelent, hanem azt is, hogy a sértett hátrányain túl, milyen jellegű károk keletkeztek a környezetben, a magatartás eredményeként.

⁸³ Lsd. Lopez Ostra v. Spain , Judgment of December 9, 1994, Case No. 41/1993/436/515.

⁸⁴ BÁNDI GYULA: Környezetvédelem az életért, in *Iustum Aequum Salutare*, II. évf., 2006/3-4. szám, 36-37. o.

⁸⁵ BÁNDI: *Környezetjog*, 360. o.

6.1.2. A Fővárosi Ítéltábla ítélkezési gyakorlata⁸⁶

A bírósági gyakorlatból a Fővárosi Ítéltábla döntését lehetne példaként említeni. A tényállás során az alperesek tevékenysége súlyos mértékben károsította a lakókörnyezetet, továbbá tevékenységük a felperes egészségére is ártalmas volt. A bíróság a tények alapján megállapította, hogy az alperesek tevékenységükkel megsértették a felperes egészséges környezethez, valamint a testi és lelki egészséghez fűződő személyiségi jogait. Ezek alapján megállapították az alperesek nem vagyoni jellegű kártérítési kötelezettségét.

6.2. Szomszédjog és birtokvédelem

Mindkét általános polgári jogi követelmény a tulajdonjog tágabb keretéhez tartozik, azon belül is a tulajdon zavartalanságát hivatott biztosítani. Már a római jogban is megtalálhatjuk a két jogintézmény gyökerét, amelyek védelmi funkciót töltek be. Ezt a védelmi funkciót a mai korra vetítve akár környezetvédelmi érdekeknek is nevezhetjük.

A szomszédjog és a birtokvédelem szabályai talán a leggyakrabban alkalmazott polgári jogi jogintézmények a környezetvédelemben. Köszönhető ez annak is, hogy a két jogintézmény szabályai objektívek, vagyis a vétkességet nem, csupán azt kell bizonyítani, hogy negatív behatás történt, ha pedig ennek ténye fennáll, akkor egyéb más körülményt nem kell vizsgálni.⁸⁷

6.2.1. Szomszédjog

A szomszédjog a tulajdonos egyik részjogosítványát, mégpedig a használati jogot korlátozza. A Ptk. 5:23. § rendelkezései szerint „*A tulajdonos a dolog használata során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen a szomszédokat szükségtelenül zavarná, vagy amellyel jogaik gyakorlását veszélyeztetné.*”⁸⁸ A szomszédjog esetében a tulajdonos köteles arra, hogy a szomszédokra tekintettel legyen, tehát köteles tartózkodni a szükségtelen zavarástól.

A polgári jog a szomszédok meghatározásakor nem olyan rigorózus, mint a közigazgatási jog. Nemcsak a közvetlen telekszomszédokat illeti meg tehát a perlési jog, hanem kiterjesztöbben értelmezi a szomszédok alanyi körét. Így zavarás esetén a zavaró hatás terjedelmé-

⁸⁶ 6.Pf.21.995/2009/3. (Fővárosi Ítéltábla).

⁸⁷ SZEMENYEI BALÁZS: Dilemmák a környezetvédelem polgári jogi eszközeinek alkalmazhatóságáról, in: *Studia Iurisperitorum*, 2010/5. szám, 177-178. o.

⁸⁸ Ptk. 5:23. §.

ből kell kiindulni, és annak alapján kell megállapítani a szomszédok körét, akikre a zavaró hatás egyáltalában kiterjedhet.⁸⁹

A szükségtelen zavarás fogalmából arra lehet következtetni, hogy a zavarás bizonyos szintjét mindenki köteles eltérni, azonban a szükségtelen zavarástól köteles a tulajdonos tartózkodni. A szükségtelen zavarás meghatározása során tekintettel kell lenni a helyben szokásos mértékű használatot zavaró tevékenységekre.

6.2.2. Birtokvédelem

A birtokvédelem a szomszédjoghoz nagyon hasonló jogintézmény. Birtokvédelem esetében a birtokost illeti meg védelem mindenkivel szemben, aki zavarná a nyugodalmas birtoklásban.

A birtokvédelem abszolút érvényű, tehát nem köthető feltételhez, kivéve egy esetkört, ha a birtokot tilos önhatalommal szerezték meg. A birtokvédelemnél is hasonlatosak az alapkérdések: kivel szemben illeti meg a védelem a birtokost, illetve, hogy mi tartozik a zavarás fogalma alá.

A bírói joggyakorlat egyértelműen birtoksértőnek minősítette a zajjal, füsttel vagy egyéb környezetszennyezéssel járó magatartásokat.⁹⁰ A zavarás fogalma tehát minden olyan magatartásra kiterjeszthető, amely alkalmas lehet arra, hogy mást vagy másokat megzavarjon a nyugodalmas birtoklásban. Habár a birtokvédelem meghatározásakor nem találkozhatunk a szükségtelen zavarás kifejezett előírásával, azonban a tilos önhatalom révén hasonló fogalomhoz juthatunk.⁹¹

Akit a birtoklásban zavarnak, az különböző igényekkel léphet fel. Kérheti a birtokháborítás megszüntetését, az eredeti birtokállapot helyreállítását valamint a birtokháborítástól való eltiltást vagy cselekvésre kötelezést. Eljárásjogilag abban különbözik a szomszédjogtól, hogy a jogérvényesítés tekintetében három érvényesítési mód lehetséges: önhatalom útján, közigazgatási úton vagy bírói úton való jogérvényesítés.⁹²

A tilos önhatalom ellen a birtokos önhatalommal is felléphet. Fontos itt kiemelni, hogy a szükséges mértéket ne lépje át az önhatalom, hiszen akkor ismét tilos önhatalomról beszélnek. Valamint a Ptk. rendelkezései szerint akkor van lehetőség önhatalom útján visszaszerezni a birtokot, ha más birtokvédelmi eszköz igénybevétele idővesztéssel járna, és a birtokvédelmet meghiúsítaná.

⁸⁹ BÁNDI: i. m. 363. o.

⁹⁰ ZLINSZKY JÁNOS (szerk.): *Állampolgári részvétel a környezetvédelmi döntéshozatalban*, 1994, REC, Budapest, 185-186. o.

⁹¹ BÁNDI: i. m. 364. o.

⁹² LENKOVICS BARNABÁS: *Dologi jog*, 2014, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 239. o.

Alapvetően – az önhatalmat nem ide véve – két szakaszból áll a birtokvédelmi eljárás, amely nem minden esetben kezdődik közvetlenül a bíróságon. Az első szakasz a közigazgatási hatósághoz fordulás. Ha a birtoksértés óta nem telt el egy év, illetve ha nem képezi vita tárgyát a birtokláshoz való jog, akkor a birtoklásban sértett félnek a jegyzőhöz kell fordulni az eredeti állapot helyreállítása vagy a birtoksértő magatartástól való eltiltás érdekében. Az eljárás előnye, hogy gyors lefolyású, ellenben a környezetvédelem az esetek többségében jelentős szaktudást és hosszadalmas bizonyítási eljárást igényel, így szinte elképzelhetetlen, hogy közigazgatási úton megállná a helyét.⁹³

Az eljárás második szakasza a bírói út, amely quasi a közigazgatási eljárás másodfokaként is értelmezhető. Ha valamelyik fél a jegyző által hozott határozatot sérelmesnek tartja, akkor a bíróságtól perben kérheti annak orvoslását. (Ezt egyfajta bírósági felülvizsgálatnak lehet tekinteni). A jegyző határozatának megváltoztatását a kézbesítéstől számított 15 napon belül lehet kérni. Ebben az esetben tehát nem közvetlenül a bírósági előtt kezdődik az eljárás. Közvetlenül a bírósághoz kell fordulni azonban, ha a birtoksértéstől már eltelt az egy év, vagy ha a birtokláshoz való jog is vitatott.

Jellemző az ilyen eljárásokra (és a szomszédjog megsértésével kapcsolatos eljárásokra úgy szintén), hogy a bíróság a döntése során egyfajta kompromisszumot próbál keresni a szennyező és a szennyezést elszenvedő felek között. Az ilyen jellegű viták során nem az az elsődleges szempont, hogy a környezetszennyező tevékenységtől eltiltsák a szennyezőt, hanem magatartásának mérséklésével próbálják feloldani a konfliktust. Így például nagy zajjal járó ipari tevékenység során, inkább zajszűrő felszerelésére kötelezik a szennyező félt, ahelyett, hogy az adott tevékenységtől eltiltanák. Ezzel próbálnak kompromisszumot létesíteni a két fél között. Azért tartom aggályosnak ezen bírói gyakorlatot, mert ezzel nem akadályozzák meg a további környezetszennyező magatartások érvényesülését, csupán némileg korlátozzák azokat. Döntésükkel csak a szennyezést elszenvedő felet próbálják előnyösebb helyzetbe hozni, azonban a környezet ugyanolyan veszélynek teszik ki továbbra is. A környezetszennyező tevékenységek korlátozásával, vagy a korábban ismertetett kártérítésre kötelezéssel csak elodázzák a valós problémát, megoldani nem kívánják azt.

A fentebb említetteket jól példázza a Fűzfői Nitrokémia régi jogesete.⁹⁴ A balatonfűzfői gyár környékén élők indítottak kártérítési pert a gyár ellen, mondván a gyár tevékenységének köszönhetően az összes terményük elpusztult, vagy beteg termést hozott. Továbbá a gyár tevékenysége során csökkent a lakosok életminőségének színvonala. Ebben a kirívóan súlyos

⁹³ BÁNDI: i. m. 364. o.

⁹⁴ ZLINSZKY: i. m. 186. o.

környezetszennyezési ügyben a szennyezőt végülis arra kötelezte a bíróság, hogy fizesse meg a környező területen mezőgazdasággal foglalkozó felpereseknek azt a költségét, amellyel átérhetnek a szennyezést jobban tűrő mezőgazdasági kultúrák termesztésére.

6.3. A szomszédjog és a birtokvédelem megjelenése a bírósági joggyakorlatban

A bíróság számos ítéletében kimondta, hogy a zajjal, füsttel vagy levegőszennyezéssel járó magatartások vagy tevékenységek alkalmasak lehetnek arra, hogy a szomszédokat szükségtelen mértékben zavarják. Emellett több ítéletében is megállapította, hogy a hatósági engedély megléte sem zárja ki a jogellenességet, vagyis az ilyen engedély alapján tevékenykedőknek is tekintettel kell lenniük a szomszédokra, és őket szükségtelenül ne zavarják, vagy a birtoklásukban ne háborítsák. Ezen állításokat alátámasztva elemeztem a hazai ítélkezési gyakorlatot, elsősorban a Legfelsőbb Bíróság (mai nevén Kúria) különböző szomszédjogi és birtokvédelmi ügyekben hozott döntéseit, másodsorban pedig a Fővárosi és a Debreceni Ítéltábla ítéleteit.

6.3.1. Az építkezéssel járó zavaró hatások megítélése⁹⁵

A felperesek közvetlen telekszomszédságába a korábbi egyszintes családi ház helyére, egy 8 lakásos, kétemeletes felépítmény épült, amely ingatlan az alperesek tulajdonába állt.

A felperesek keresetükben egyetemleges megfizetésre kérték az alperesek kötelezését arra hivatkozással, hogy a perbeli ingatlan forgalmi értékét 10%-os mértékben csökkentette a szomszédos építkezés és ez ezzel járó zajhatás. A felperesek keresete a Ptk. 100. §-a (*jelenleg* 5:23. §) és a 339. §-ának (1) bekezdése (*jelenleg* 6:519. §) szerint alapos. A helyszínrajzok, a fényképfelvételek és az igazságügyi ingatlanforgalmi szakértő szakvéleménye alapján megállapítható volt, hogy megnövekedett a zajhatás, a benapozás csökkent és intimitásvesztés következett be, amelyek miatt a felperesek ingatlanának forgalmi értéke 10%-os mértékben csökkent.

Helyesen állapította meg a bíróság a jogerős ítélet indokolásában, hogy az általános kártérítési felelősség konjunktív feltételeinek egyike, a jogellenesség a szükségtelen zavarással valósul meg. Az állandó bírói gyakorlatnak megfelelő az a megállapítás is, hogy az építési engedéllyel rendelkező és annak alapján történt építkezés nem menti fel az építkezőt az alól a kötelezettsége alól, hogy olyan módon építkezzen, amely nem jelent szükségtelen zavarást. Az igazságügyi szakértői vélemény alapján megalapozottan megállapíthatóak voltak a zavaró

⁹⁵ Pfv. III. 20.893/2010. (Legfelsőbb Bíróság).

hatások és ebből eredően az ingatlan forgalmi értékének csökkenéséből származó kár bekövetkezése.

A Ptk. 100. §-a a szomszédos ingatlanon végzett építkezés esetében nem azt a követelményt támasztja, hogy az építkező a saját tulajdonosi érdekeinek sérelmével, számára kedvezőtlenül építkezzen, hanem azt, hogy a beépítés megtervezésénél olyan építési módot válasszon, amellyel a szomszéd számára elkerülhetetlen hátrányokat meghaladó kárt nem okoz. A szükségtelen zavarás nemcsak a műszaki előírásoknak, az engedélyeknek való megfelelés hiányából eredő zavarást jelent, hanem a szűkebb lakókörnyezetben kialakult, a meglévő szomszédos lakóépülethez, illetőleg a lakókörnyezethez igazodó építési módtól eltérő műszaki-építési megoldás megvalósítását. A Ptk. 100. §-ának alkalmazásakor azonban azt kell értékelni, hogy a zavarás milyen módon és mértékben valósult meg, meghaladja-e azt a mértéket, amelyet a szomszédos ingatlan tulajdonosának el kell viselnie. Abból kell kiindulni, hogy a tulajdonjog jogosítványai korlátlanul nem érvényesülhetnek, a Ptk. 100. §-ának megfelelően csak olyan építési mód választható, amely szükségtelenül nem zavaró és ez valósítható meg.

Az adott esetben megalapozottan megállapítható volt több hátrány (nagyobb zajhatás, benapozás megszűnése, korlátozása, intimitásvesztés, a kerthasználat hátrányai, a fényviszonyok, árnyékolás zavaró hatásai, a két épület közelsége, a kirívó tömegű oda nem illő építmény léte). Ezek a hátrányok jellegük és mértékük miatt olyannak tekinthetők, amelyek szükségtelen zavarást jelentenek, kellő gondosság és körültekintés esetén pedig elkerülhetők lettek volna. A tények ismerete alapján a bíróság az alpereseket kártérítés megfizetésére kötelezte.

6.3.2. A „benapozottság” csökkenése, mint kártérítési jogalap⁹⁶

Az alperesek a hatóság által kiadott engedély alapján az ingatlanon lévő családi házat átalakították és bővítették, amelynek során egy magas és tömör kerítést emeltek és egy új épületszárnyat létesítettek.

A szomszédos ingatlanon lakó felperes a panorámakilátás elvesztése és a „benapozottság” csökkenése miatt kártérítés megfizetésére kérte az alperesek egyetemleges kötelezését. A felperes a kártérítési igényét a Ptk. 100. §-ra (*jelenleg* 5:23. §) alapította.

A bíróság megállapította, hogy az alperesek a tömör és igen magas kerítés, valamint a szintén magas épületszárny létesítésekor figyelmen kívül hagyták a felperesnek az ingatlanához fűződő jogos érdekeit. A szakértő véleménye szerint az épületszárnyat a saját telkük más részén is felépíthették volna. A számukra kedvezőbb megoldással azonban megsértették a

⁹⁶ Pfv. X. 21.156/1999. sz. (Legfelsőbb Bíróság).

szomszédnak a panorámakilátáshoz és a „benapozottsághoz” fűződő érdekeit, amelyeket a Ptk. 100. §-a védelmez.

A Ptk. 100. §-a szerint a tulajdonos a dolog használata során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen szomszédait szükségtelenül zavarná, vagy amellyel jogaik gyakorlását veszélyeztetné. Az idézett jogszabályban foglalt tartózkodási kötelezettség megsértését jelenti a több évtizede kialakult következetes bírói gyakorlat értelmében, ha a szomszéd indokolatlanul telkének olyan részén és úgy épít, hogy ezzel a szomszéd jogai gyakorlását - így a kilátását vagy az ingatlana „benapozottságát” - veszélyezteti vagy csökkenti; e felelőssége alól nem mentesül, ha az építési hatóság engedélye alapján építkezett. A bíróság ezek alapján az alperesek kártérítési felelősségét megállapította.

6.3.3. A hatósági engedély sem mentesít – a jogellenesség megítélése

Egyes régebbi legfelsőbb bírósági ítéletek is tanulságosak lehetnek. A hatósági engedély alapján tevékenykedő üzemek és üzletek is kötelesek gondoskodni arról, hogy tevékenységük során a szomszédos ingatlanok használatát ne zavarják.⁹⁷ A tényállás során az alperesek az üdülőövezetben olyan italboltot üzemeltettek, amihez tekepálya is tartozott. A környéken lakó felperesek panasszal éltek, ugyanis szerintük a vendégek magatartása és a tekepálya használatával járó zajhatás a környék nyugalma zavarja. A bíróság a Ptk. 100. §-ában foglaltakra (*jellemleg* 5:23. §) hivatkozott, amelynek értelmében a tulajdonos a használat során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen szomszédait szükségtelenül zavarná. Ez a rendelkezés vonatkozik azokra a termelő üzemekre és üzletekre is, amelyek hatósági engedély alapján tevékenykednek. Az ilyen üzemek és üzletek kötelesek gondoskodni arról, hogy tevékenységükkel a szomszédos ingatlanok használatát szükség nélkül ne zavarják és a szomszédok nyugalma ne háborítsák. Különösen vonatkozik ez az italméréssel is foglalkozó vendéglátó üzemekre. Az ilyenek fenntartója köteles a rendet az üzemben biztosítani, a rendzavarókat eltávolítani és az italos emberek kiszolgálását megtagadni. Ha ezt a kötelezettségét nem teljesíti és ezzel a szomszédok nyugalma zavarja, birtokháborítást követ el, amely miatt a Ptk-ban szabályozott államigazgatási, illetőleg hatósági eljárásnak van helye.

Az olyan filmvetítések sem zavarhatják szükségtelen mértékben a szomszédos ingatlanok használatát, amelyek államigazgatási hatóság által engedélyezettek.⁹⁸ Az alperesek ingatlanukon vendéglátóegységet üzemeltettek, és kertmozi néven hetenként két alkalommal filmvetítést tartottak. A vetítőhöz tartozó hangszóró által kibocsátott zajszint alkalmas volt

⁹⁷ P. törv. I. 21 250/1979. sz. (Legfelsőbb Bíróság).

⁹⁸ P. törv. I. 20 444/1987. sz. (legfelsőbb Bíróság).

arra, hogy a felpereseket zavarja. A felperesek ezt sérelmezték, és keresetükkel bírósághoz fordultak. A bíróság megállapította, hogy a szükséges engedélyek megléte sem zárja ki azt, hogy a szomszédokra tekintettel legyenek.

6.3.4. A Fővárosi Ítéltábla és a Debreceni Ítéltábla joggyakorlata

Elsőként a Fővárosi Ítéltábla gyakorlatát hoznám példának.⁹⁹ Az Ítéltábla bizonyítottan látta, hogy a szükséges engedélyek hiánya ellenére is, az alperesi ingatlanon folyamatos ipari méretű tevékenység folyik, amely a kertvárosi lakókörnyezettel nem egyeztethető össze és a szomszédok nyugalma a tőlük elvárható tűréshatárt messze meghaladóan, szükségtelenül zavarja. Az I. fokú bíróság megállapítása szerint ennek alapján, a Ptk. 100. § (*jelenleg* 5:23. §) és a Ptk. 339. § (1) bekezdésének (*jelenleg* 6:519. §) előírásaira figyelemmel fennáll az alperesek kártérítési kötelezettsége.

A Debreceni Ítéltábla gyakorlatából kitűnik, hogy a szomszédjogi szabályok sérelme olyankor is bekövetkezik, ha a szomszédos ingatlanon végzett ipari tevékenység zajjal vagy levegőszennyezéssel jár, ugyanis a hatósági engedély alapján működő üzem is köteles gondoskodni arról, hogy a szomszédos ingatlan használatát szükségtelenül ne zavarja.¹⁰⁰

⁹⁹ 6.Pf.21.995/2009/3. (Fővárosi Ítéltábla).

¹⁰⁰ Pf.II.20.242/2011/5. (Debreceni Ítéltábla).

7. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

Sólyom László korábbi művében arra világít rá, hogy a polgári jognak csak mellékszerep jut a környezetvédelem terén. Dolgozatomban az ellenkezőjét szerettem volna bizonyítani, és felhívni arra figyelmet, hogy a közigazgatási jog eszközei mellett a polgári jog eszközeinek is megvan a létjogosultsága a környezetvédelem terén. Megpróbáltam érzékeltetni dolgozatom során, hogy igenis rejlik potenciál a polgári jogi eszközökben. Az alábbiakban a bírósági joggyakorlatból levont következtetéseket ismertetném, illetve dolgozat megírása alatt felmerülő javaslataimat tenném meg.

Elsőként a felelősségi kérdésekkel kapcsolatos észrevételeimet és javaslataimat tenném meg. Kritikaként elmondható, hogy a kártérítésre kötelezés csak részleges megoldás a valós problémára. Hiába tartják ezt az egyik leghatékonyabb polgári jogi eszköznek, a kártérítésre kötelezés a maga egészében nem tudja elejét venni a további szennyező magatartásoknak. A legtöbb esetben a szennyező magatartás tovább folytatódik, köszönhetően annak, hogy a szennyező tevékenységet végző hatalmas gyárnak vagy ipari méretű cégnek a kártérítés jogcímén megállapított összeget nem okoz gondot kifizetni. A másik fontos megállapítás, hogy az ilyen magatartások hatására olyan irreverzibilis folyamatok indulhatnak be a környezetben, amelyeket visszafordítani, vagy helyreállítani nem lehet, illetve pénzzel sem lehet ellensúlyozni. Kijelenthető, hogy a korábban ismertetett polgári jogi célok, úgy mint a reparáció vagy a megelőzés, nem feltétlenül állják meg a helyüket ilyen kártérítési ügyekben. Az imént említett irreverzibilis folyamatok bekövetkeztével, az eredeti állapot helyreállítása vagy a már bekövetkezett kár reparációja nem minden esetben lehetséges. Továbbá a kártérítés jogcímén kiszabott összeg nem tántorítja el a szennyező feleket a további szennyező magatartástól, így azt is nehezen lehetne mondani, hogy a megelőzés is maradéktalanul érvényesülne. Javaslom, hogy a bíróság az ilyen kártérítési ügyekben olyan súlyos összeget állapítson meg kártérítés jogcímén, amely alkalmas lehet arra, hogy eltántorítsa a szennyező feleket a további ilyen jellegű magatartásuktól. Meglátásom szerint a gyakorlatban érvényesülő tendencia helyett, vagyis, hogy a szennyező feleket a per során megállapított pénzösszeg megfizetésére kötelezik, célravezetőbb lenne, ha a bíróság a pénzösszegek megállapítása helyett, a megállapított összeg mértékéig, olyan szűrők, berendezések és eszközök beszerzésére kötelezné a feleket, amelyekkel az adott tevékenység folytatása a jövőben környezetkímélőbb lenne, de legalábbis csekélyebb mértékben lenne veszélyes a környezetre, mint a berendezések beszerzése előtt. (Hiszen mint írtam, az adott tevékenység tovább folytatódik, így ha a tevékenység-

get megszüntetni nem is, legalább a tevékenységből eredő káros hatást korlátozni lehetne ezzel a módszerrel.)

A szomszédjog és a birtokvédelem kapcsán megjegyzendő, hogy azok az egyes egyének felmerülő problémáira hatékony megoldást tud kínálni. A bíró gyakorlaton végigtekintve is megállapítható, hogy az esetek többségében ezt a két jogintézményt hívják segítségül az egyes egyének. Azonban ahogy az a fentebbiekből jól kirajzolódik, e két jogintézmény elsősorban az egyedi problémákra kínál hatékony megoldást, ha a zavaró magatartás a társadalom szélesebb körét érinti, akkor rendszerint nem alkalmas azok orvoslására. Ilyen esetekben inkább a közigazgatás eszközei bizonyulnak hatékonyabbnak, így például a megállapított határérték csökkentése, a hatósági engedély korlátozása, végső soron a gyár vagy üzem bezárása. Ilyen esetekben indokolt lenne, ha az egyes egyének is élhetnének a közérdekű perlés lehetőségével, és felléphetnének a zavaró hatás megszüntetése ellen. Indokolt esetben arra is lehetőséget kellene biztosítani, hogy már a hatósági engedély kiadása ellen is tiltakozhassanak, így elejét véve a jövőbeni káros és zavaró hatások bekövetkeztének.

A fentebb vázoltakkal szerettem volna ráirányítani a figyelmet egy lehetséges actio popularis bevezetésére. Hatályos környezetvédelmi törvényünk szerint a környezetvédelmi társadalmi szervezeteket és az ügyészt illeti meg a közérdekből való perlés lehetősége. Neves szerzők (ld Súlyom László, Julesz Máté) álláspontjával egyetértve, az actio popularis értelmét abban látnám, ha azt nem kötnék előre meghatározott alanyi körhöz. Tehát ne csak az egyes társadalmi szervezetek illetve az ügyész élhessen ezzel az eszközzel, hanem az állampolgárokat is illesse meg a közérdekből való perlés lehetősége, hiszen az actio popularis intézménye már a római jogban is a nép számára kínált egyfajta igényérvényesítési eszközt. A társadalmi szervezetek fellépési lehetőségével kapcsolatban azt fogalmaznám meg kritikaként, hogy egy nagyobb szervezetnek nem biztos, hogy ugyanaz az érdeke, vagy úgy tudná képviselni az érdekét, mint egy fellépő állampolgár. Az ügyész közérdekből való perlés esetén többnyire akkor szokott csak fellépni, ha már a korábbi fellépések nem vezettek eredményre.

Összességében úgy tudná összefoglalni a javaslataimat, hogy a meglévő alapokra támaszkodva, egy jobban kialakított igényérvényesítési folyamattal (actio popularis lehetősége) még a dolgozat során bemutatottnál is hatékonyabbá lehetne tenni a polgári jogi eszközöket.

8. ZÁRSZÓ

Dolgozatomban azt tűztem ki célul, hogy egy átfogó képet adjak a környezet megóvása érdekében alkalmazható polgári jogi eszközökről, illetve azok hatékonyságáról. A precízebb szemléltetés érdekében az egyes polgári jogi eszközök alkalmazhatóságát a bíró gyakorlaton keresztül mutattam be. Ezzel próbáltam meg némileg alátámasztani az elméleti síkon megfogalmazottakat.

Az új Polgári Törvénykönyv hatályba lépésével jól látható a polgári jog és a környezetvédelem összefüggésrendszere. A korábbi szabályozási alapok is megfelelően szolgálták a környezet védelmét, azonban az új Polgári Törvénykönyv néhány szabályozásával még inkább kiemeli a környezet védelmének fontosságát. Így például a sérelemdíj mértékének megállapításánál figyelembe veszi a magatartás környezetre gyakorolt hatását. Valamint a szerződéses felelősség körében is jobban előtérbe kerül a környezeti érdek, azonban dolgozatomban ezzel a kérdéskörrel részletesen nem foglalkoztam.

A köztudatban a környezetvédelmi jellegű intézkedéseket elsősorban a közigazgatással azonosítják. Azonban fontosnak tartottam felhívni a figyelmet arra, hogy a közigazgatás eszközein túl, a magánjog terrénumában, a polgári jogi eszközöket vizsgálva is találhatunk olyan eszközöket, amelyek a környezet védelmét szolgálhatják.

Annak ellenére tehát, hogy a köztudat a környezetvédelmet inkább igazgatási feladatként értelmezi, a polgári jogban rejlő lehetőségek is megfelelő alapot képezhetnek egy hatékony környezetvédelem kialakításában. A dolgozatomat olvasva remélem, hogy sikerült ezt megfelelően érzékeltetnem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. *A környezeti felelősségről szóló irányelv. Európa természeti erőforrásainak védelme*, 2013, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2013, 5. o.
2. BÁNDI GYULA: *Környezetjog*, 2011, Szent István Társulat, Budapest.
3. BÁNDI GYULA: Környezetvédelem az életért, in *Iustum Aequum Salutare*, II. évf., 2006/3-4. szám, 33-42. o.
4. BÁNDI GYULA: *Környezetvédelmi kézikönyv*, 2000, KJK-KERSZÖV, Budapest.
5. BRAGYÓVA ANDRÁS: A környezetvédelem nemzetközi jogi kérdései, különös tekintettel az ENSZ és intézményei tevékenységére, in TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ (szerk.): *Környezetvédelem és a jog*, 1981, Akadémiai Kiadó, Budapest.
6. CARSON, RACHEL: *Silent Spring*, 1962, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, url cím: https://ia600704.us.archive.org/10/items/fp_Silent_Spring-Rachel_Carson-1962/Silent_Spring-Rachel_Carson-1962.pdf, 2014. 09. 13.
7. CSAPÓ ORSOLYA: A környezeti károkért való felelősség kérdése az Európai Unióban, in *Iustum Aequum Salutare*, III. évf., 2007/3. szám, 139-157. o.
8. DOMONKOS LEVENTE ATTILA: *A környezetvédelmi szempontok integrációja az Európai Unió szakpolitikáiban*.
9. FÁBIÁN FERENC: *A kötelmi jog általános része*, 2011, Patrocinium, Budapest.
10. FODOR LÁSZLÓ: *Környezetjog*, 2002, Bíbor Kiadó, Miskolc.
11. GELLÉRTHEGYI ISTVÁN: A környezetvédelem nemzetközi szabályozásának fejlődése, in *Pro Publico Bono Online*, 1-24. o., url cím: http://www.propublicobono.hu/pdf/GELL%C3%89RTHEGYI%20ISTV%C3%81N%20A_k%C3%B6rnyezetv%C3%A9delem%20...%201.pdf, 2014.09.13.
12. GELLÉRTHEGYI ISTVÁN: Az Európai Unió környezetvédelmi szabályozása fejlődésének hatása a hazai környezetvédelmi igazgatás fejlesztésére, in *Pro Publico Bono Online*, 1-31. o., url cím: <http://www.propublicobono.hu/pdf/Gell%C3%A9rthegyi%202.pdf>, 2014. 09. 13.
13. JULESZ MÁTÉ: *A környezetvédelem polgári jogi vonatkozásai* PhD-értekezés, 2007. március, Pécs.
14. KAÁN KÁROLY: Természetvédelem és a természeti emlékek, in *Napkelet*, 1932/6. szám.
15. KECSKÉS GÁBOR: *A környezeti károkért való felelősség a nemzetközi jogban*, Doktori Értekezés, 2012, Győr.
16. KILÉNYI GÉZA: Polgári jogi eszközök a környezetvédelem szolgálatában, in *Jogtudományi Közlöny*, 1976/6. szám, 285-295. o.

17. KOVÁCS MÁTYÁS: Környezetvédelem és természetvédelem kapcsolata. A természetvédelem bioetikai vonatkozásai, in *Magyar Bioetikai Szemle*, 2010/3-4. szám, 114-117. o.
18. KRÄMER, LUDWIG: *Az Európai Unió környezeti joga*, 2012, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
19. KUTI ISTVÁN: *A környezetvédelem alapjai előadássorozat*, A környezeti nevelés története I. előadás.
20. LÁNG ISTVÁN: *Környezetvédelem – fenntartható fejlődés*, Mindentudás Egyeteme programsorozat.
21. LENKOVICS BARNABÁS: *A polgári jog lehetőségei a környezetvédelmében*, A környezetvédelmi jogalkotás és jogalkalmazás időszerű kérdései c. konferencia előadása, 2001. december 13-14., Visegrád.
22. LENKOVICS BARNABÁS: *Dologi jog*, 2014, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
23. MAJTÉNYI BALÁZS: *A környezet nemzetközi jogi védelme*, 2012, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.
24. MEADOWS, DONELLA H. et al: *The Limits to Growth*, 1972, Universe Book, New York.
25. PELLE ANITA: *Az Európai Unió környezeti politikája*, 2008, JATEPress Kiadó, Szeged.
26. POZSÁR-SZENTMIKLÓSY ZOLTÁN – SOMODY BERNADETTE: *Alkotmányos alapok*, 2012, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
27. RAKONCZAY ZOLTÁN: *Környezetvédelem*, 2004, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.
28. SAJÓ ANDRÁS: A környezetvédelem jogi szabályozásának lehetőségei jogelméleti nézőpontból, in TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ (szerk.): *Környezetvédelem és a jog*, 1981, Akadémiai Kiadó, Budapest, 37. o.
29. SIMÁNYI LÉNA: Bevezetés a fogyasztói társadalom elméletébe, in *Replika*, 2005/51-52. szám, 165-195. o.
30. SÓLYOM LÁSZLÓ: *A polgári jogi felelősség hanyatlás*, 1977, Akadémiai Kiadó, Budapest.
31. SÓLYOM LÁSZLÓ: *Környezetvédelem és polgári jog*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest.
32. SPRÉM ISTVÁN: A környezetvédelmi jogalkotás történeti fejlődése és eredményei Magyarországon, in TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ (szerk.): *Környezetvédelem és a jog*, 1981, Akadémiai Kiadó, Budapest.
33. SZEMENYEI BALÁZS: Dilemmák a környezetvédelem polgári jogi eszközeinek alkalmazhatóságáról, in: *Studia Iuvenum Iurisperitorum*, 2010/5. szám, 167-193. o.
34. UJVÁRINÉ ANTAL EDIT: *Felelősségtan*, 2002, Novotni Kiadó, Miskolc.

35. WELLMANN GYÖRGY (szerk.): *Polgári Jog. Kötelmi jog Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész*, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
36. ZLINSZKY JÁNOS (szerk.): *Állampolgári részvétel a környezetvédelmi döntéshozatalban*, 1994, REC, Budapest.

JOGFORRÁSOK

1. Római Szerződés, 1957.
2. Európai Egységes Okmány, 1987.
3. Szerződés az Európai Unióról, 1992.
4. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés, 2007.
5. Az Európai Unióról szóló szerződés, 2007.
6. Az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről.
7. Magyarország Alaptörvénye.
8. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.
9. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.
10. A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban Kvt.).

EGYÉB JOGFORRÁSOK

1. Pfv. III. 21.396/2013. (Kúria).
2. Pfv. III. 20.893/2010. (Legfelsőbb Bíróság).
3. Pfv. X. 21.156/1999. sz. (Legfelsőbb Bíróság).
4. Gf. IV. 30 011/1989. sz. (Legfelsőbb Bíróság).
5. P. törv. I. 20 444/1987. sz. (Legfelsőbb Bíróság).
6. P. törv. I. 21 250/1979. sz. (Legfelsőbb Bíróság).
7. Pf.II.20.242/2011/5. (Debreceni Ítéltábla).
8. 6.Pf.21.995/2009/3. (Fővárosi Ítéltábla).
9. 996/G/1990. AB határozat.
10. 28/1994. (V. 20.) AB határozat.
11. Lopez Ostra v. Spain , Judgment of December 9, 1994, Case No. 41/1993/436/515.